

“Jotenkin enemmän inhimillinen”

Sosiaalialan työpukeutumisen tarkastelua

Sosiaalialan koulutusohjelma,
sosionomi
Opinnäytetyö
29.10.2010

Asko Keronen

Koulutusohjelma		Suuntautumisvaihtoehto	
Sosiaalialan koulutusohjelma		Sosionomi (AMK)	
Tekijä/Tekijät			
Keronen, Asko			
Työn nimi			
"Jotenkin enemmän inhimillinen"			
Sosiaalialan työpukeutumisen tarkastelua			
Työn laji	Aika	Sivumäärä	
Opinnäytetyö	Syky 2010	53 + 8 liitettä	
TIIVISTELMÄ			
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli käyttäjien kokemuksia ja tunteita hyödyntäen selvittää sosiaalialan työpukeutumista ja sen merkityksiä vuorovaikutuksen näkökulmasta. Tutkielma on liitetty sosiaalialan toimistotyyppiin toimipisteisiin, joissa lainsäädäntö antaa viranhaltijoille harkintaa ja henkilökohtaista päätösvaltaa. Nämä korostuvat muun muassa lastensuojelussa ja toimeentulotuessa, joista jälkimmäinen on tutkielman tarkemmin esitelty konteksti.</p> <p>Tutkielman teoreettisena viitekehystenä toimi Susan Kaiserin kontekstuaalisen perspektiivin teoria yhdessä pukeutumisen ja sanattoman viestinnän käsitteiden kanssa. Kaiserin teoria nivoo yksilön, vuorovaikutuksen ja kulttuurin kysymykset kokonaisuudeksi. Nämä yhdistämällä ja hyväksyen, että perspektiivit kulkevat limittäin, voidaan pukeutumisen ja ulkonäön merkityksiä ihmisille tarkastella laajemmin.</p> <p>Aineisto muodostui neljän eri-ikäisen, suomalaissyntyisen, pääkaupunkiseudulla asuvan, toimeentulotuen ja lastensuojelun toimipisteiden käyttäjien kokemuksista. Aineisto kerättiin laadullisen tutkimuksen metodologialle tyypillisellä tavalla, teemahaastattelulla. Haastattelun runko koostui Susan Kaiserin teoriasta operationalisoiduilla ja tutkimustehtävään nojaavilla käsitteillä. Aineisto analysointiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.</p> <p>Työpukeutumisen monimerkityksellisyyttä avasivat analyysissä eriytyneet pääluokat tyylietoisuus, kokemusten ja sitoutumisen synteesi sekä kontekstiherkkyys. Tyylietoisuus korostaa kokonaisuuden hallintaa ja siihen liittyviä tekijöitä kuten pukeutumisen värimaailmaa. Kokemusten ja sitoutumisen synteessissä työpukeutumisen herättämät huonommuuden tunteet kiinnittyivät onnistuneeseen vuorovaikutukseen ja siten myös yhteistyöhön sitoutumiseen. Kontekstiherkkyys ilmentää työpukeutumisen merkitystä sosiaalipalvelujen konteksteissa pukeutumisen asiallisuuden, uskottavuuden ja persoonallisuuden kautta.</p> <p>Tulosten mukaan työpukeutuminen on osa ammattipätevyyttä ja antaa onnistuneen kokonaisuuden, värimaailman ja persoonallisuuden kautta iloa ja virkeyttä myös palvelun käyttäjälle. Onnistunut työpukeutuminen koettiin sosiaalipalveluiden imagoa kohottavana.</p>			
Avainsanat			
lastensuojelu, pukeutuminen, sanaton viestintä, toimeentulotuki, työpukeutuminen			

Degree Programme in		Degree
Social Services		Bachelor of Social Services
Author/Authors		
Keronen, Asko		
Title		
"Somehow it's more humane" Review of Workwear in Social Services		
Type of Work	Date	Pages
Final Project	Fall 2010	53 + 8 appendices
<p>ABSTRACT</p> <p>The purpose of this study was to examine social services practitioners' workwear related to meanings and susceptibilities a user of social services received through aspects of interaction. This study was strongly attached to the field of social services accomplished in offices where legislation allows for the staff having consideration and authority, for instance in child protection and living allowance. The latter is the main context of this study.</p> <p>The theoretical framework of this study concentrated on Susan Kaiser's theory of contextual perspective but also interactional terms, for instance non-verbal communication and clothing were used. Kaiser's theory combines cognitive, symbolic interaction and cultural views into an entity. Due to combining we might have a greater understanding of the meanings of clothing and appearance.</p> <p>In this qualitative study all materials were collected through four thematic interviews. Using services in the Helsinki Metropolitan area and being Finnish-born were unifying factors of the informants. The themes of the interview frame consisted of operationalized terms from Susan Kaiser's theory. The transcribed material were analyzed using data based content analysis.</p> <p>Meanings of workwear in social services were opened by three categories of analysis: style consciousness, synthesis of experiences and commitments and context sensitivity. The category of style consciousness included overall management of clothing and parts like colour palette. The synthesis of experiences and commitment included bad feelings and through those it affected levels of commitment and thus interaction. Correct, credible and personal workclothing were the main parts of workwear in context sensitivity.</p> <p>This indicates that workwear is one sector of professional competence. In the best way overall management, colour palette and personal workwear might give power and enjoyment to the service users. Workwear is also highly effective from the imago perspective of social services.</p>		
Keywords		
child protection, clothing, living allowance, non-verbal communication, workwear		

Jokainen tämän tutkielman eteen henkilökohtaisia resursseja laittanut tietää vilpittömän kiitoksen koskettavan.

- - -

”Kuten Gautier, oli Dorian ihminen, jolle ”näkyvä maailma oli olemassa”. Hän piti elämää taiteista suurimpana. Kaikki muut taiteet näyttivät olevan vain valmistusta siihen. Häntä viehättivät muoti, joka hetkeksi muuttaa mielikuvituksen yleismaailmalliseksi, ja keikarointi, joka omalla tavallaan merkitsee yritystä todistaa kauneus ikuisesti nykyaikaiseksi. Hänen pukeutumistapansa ja muut aika ajoin omaksumansa tyylit vaikuttivat tuntuvasti Mayfairin tanssiaisten ja kerhojen nuoriin leijoniin.”

Oscar Wilde, Dorian Grayn muotokuva
(Laiho- Leino 1988:78)

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	PERUSTAVAT LÄHTÖKOHDAT	3
3	VUOROVAIKUTUS - MERKITYKSET	4
4	PUKEUTUMISEN KÄSITTEISTÖÄ	8
4.1	Pukeutumisen funktio	9
4.2	Vaatetus? Pukeutuminen? Ulkonäkö?	9
4.3	Työpukeutuminen	10
5	PUKEUTUMISEN KONTEKSTUAALINEN PERSPEKTIIVI	16
5.1	Kognitiivinen perspektiivi	16
5.2	Symbolisen vuorovaikutuksen perspektiivi	17
5.3	Kulttuurinen perspektiivi	18
6	TUTKIMUSONGELMA	19
7	AINEISTON HANKINTA	19
7.1	Tutkimusjoukko	20
7.2	Haastattelu	20
7.3	Valokuva johtolankana	22
8	AINEISTON ANALYSOINTI	25
9	TULOKSET	27
9.1	Tyylitietoisuus	27
9.2	Kokemuksien ja sitoutumisen synteesi	30
9.3	Kontekstiherkkyys	33
10	JOHTOPÄÄTÖKSET	35
11	DISKUSSIO	40
11.1	Luotettavuuden arviointi	40
11.2	Pohdinta	44
	LÄHTEET	48
	LIITTEET 1- 8	

1 JOHDANTO

Tehdessäni toimeentulotukityötä sosiaaliasemalla alle 30-vuotiaiden aikuisten kanssa jäin miettimään mitä nuoret aikuiset olisivat ajatelleet, mikäli olisin tavannut heitä, keskimäärin heidän ikäisenään, puvun takissa ja suorissa housuissa. Olisiko työskentelyni ollut vakuuttavampaa vai olisiko se herättänyt ajatuksia ylpeästä tai hienostelevasta työntekijästä? Tutkielmani tarkoituksena on tarkastella työpukeutumista ja sen tärkeyttä sosiaalipalveluiden käyttäjän ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa.

Joissain sosiaalialan vuorovaikutustilanteissa puitteita luovat palvelun käyttäjästä riippumattomat erityistekijät, toimeentulotukityössä lainsäädäntö ja sen yksittäiselle työntekijälle suoma henkilökohtainen harkinta. Nämä yhdistettynä asiakkaiden haavoittuviinkin tilanteisiin tuovat kohtaamisiin ammatillista haastetta. (Juhila 2006: 199; Ojala - Uutela 1993: 30.) Ajatus vuorovaikutustilanteiden tutkimisesta eri näkökulmista, erityisesti osana sosiaalialan työtä on myös merkittävä osa eettistä keskustelua (Talentia 2005: 6).

Sosiaalialan työpukeutumista on tutkittu harvakseltaan, siitäkin huolimatta, että sanaton viestintä on merkittävä osa vuorovaikutusta, johon myös pukeutuminen kuuluu (Kaupila 2005: 33, 34). Kohtaamisia on usein tutkittu sanallisen viestinnän kautta (esim. Kulmala- Valokivi - Vanhala 2003, Rostila 1997). Kuten Mikkonen (2002: 66) toteaa, on sosiaalialan työtä tarkasteltu harvoin pukeutumisen näkökulmasta, vaikka viitteitä pukeutumisen huomioimisesta on esitetty (esim. Kivimäki 1997, Lehto 1991, Tuomi 1992).

Tutkielmani innoittaja on Katja Mikkosen (2002) pro gradu työ, jossa hän tutki sosiaalityöntekijöiden käsityksiä heidän vaatuksestaan identiteetin käsitteen avulla. Hän löysi kuusi eri teemakokonaisuutta (varallisuuden ääripäät, seksuaalisuuden viestit, persoonallisuuden, värit valkoisesta mustaan, uskottavuuden tavoittelun, käytännöllisyyden), joiden alle työntekijöiden antamat merkitykset pystyttiin jakamaan.

Tutkielmaani varten haastattelen neljää eri-ikäistä toimeentulotuen tai muun sosiaalipalvelun piirissä olevaa tai ollutta suomalaissyntyistä henkilöä kartoittaakseni heidän tunteitaan, kokemuksiaan ja merkityksiä, joita työntekijän pukeutuminen heissä herättää. Aineisto kerätään yksilohaastatteluilla, joiden tukena käytetään Katja Mikkosen (2002) tutkimustuloksiin perustuvia pukeutumiskokonaisuuksia (liitteet 1-5), jotka on valokuvattu. Valokuvat toimivat haastateltavien ajatusten herättäjinä pyrkien vahvistamaan yhteisen linjan piirtymistä kerättävään aineistoon.

Tällä kvalitatiivisella, laadullisella tutkielmalla pyrin osaltani paikkaamaan sosiaalityön kohtaamisista käytävää keskustelua. Moniulotteisen ja osin abstraktinkin aiheen vuoksi käytän tieteellisen kirjoitusasun sijaan kaunokirjallisempaa otetta, pyrkien tuomaan esiin haastateltavien tarkoittamat sävyt.

2 PERUSTAVAT LÄHTÖKOHDAT

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian (2005: 5, 17) ammattieettisten ohjeiden mukaan sosiaalialan työn tavoitteet ovat peruslähtökohdiltaan inhimilliset, mutta työhön liittyy erityispiirteitä, jotka ilmenevät esimerkiksi lastensuojelun pakkotoimenpiteissä. Näin on muissakin auttamisen välineissä, kuten toimeentulotuessa. Sen myöntäminen perustuu lainsäädännölliseen mandaattiin viranhaltijan harkinnasta ja päätösvallasta, erityisesti harkinnanvaraisten tukimuotojen kohdalla (Kananoja 2007: 102; Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 103).

Aina palvelun käyttäjän toiveita ei voida kuitenkaan toteuttaa ja tämä voi aiheuttaa ristiriitoja. Palvelun käyttäjän arvokkuus on lähtökohta niissäkin tilanteissa, kun ei voida antaa sitä, mitä palvelun käyttäjä toivoo (Talentia 2005: 14). Ristiriitojen merkitys toimivaan vuorovaikutukseen ilmenee myös Helsingin kaupungin sosiaaliasiamiesten vuotta 2006 koskevassa selvityksestä, jossa yksi kolmesta muistutusten pääryhmästä koski asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa kohdattuja haasteita. (Autti - Soppela 2007: 19.)

Aina valta ei kuitenkaan näyttäydy vahvoina toimenpiteinä tai syinä ottaa yhteyttä sosiaaliasiamieheen, se voi olla "vähäisen tuntuista, mutta asiakkaalla merkityksellistä" (Talentia 2005: 12). Koenkin, että työn ja työkäytäntöjen jatkuva pohtiminen, reflektointi on merkittävä osa ammatillisuutta. Tällä tutkielmalla lähestyn vuorovaikutusta työpukeutumisen näkökulmasta viimesijaisen tukimuodon, toimeentulotuen toimiessa kohtaamisen tarkastelualustana.

Oikeus toimeentulotukeen määräytyy toimeentulotukilaista (1412/1997) käsin. Se on viimesijainen etuus, jonka on tarkoitus turvata Suomen perustuslain (731/1999) mukainen minimitoimeentulo, mutta tukea myös itsenäistä selviytymistä. Nykyään, toimeentulotuen viimesijaisuudesta huolimatta, se nähdään laajempaan kuin pelkkänä "hengissä pitämisen" kulmakivenä. Merkittävää on valtiovallan ajatus toimeentulotuesta kansalaisen osallistumisen ja elatusvastuun toteuttamisen edellytysten mahdollistajana. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 13, 16.)

Oikeus toimeentulotukeen mahdollistuu mikäli yksilö ei saa riittävää perustoimeentuloa ansiotyöstä, yrittäjänä tekemästään työstä tai mikäli hänen ensisijaiset sosiaaliturvaetuutensa, muut varat tai elatusvelvollisen huolenpito eivät riitä elättämään

laissa säädetyn minimirajan mukaisesti. Jokaisen hakijan tilanne arvioidaan yksilö- tai perhekohtaisesti, mitään henkilöryhmää syrjimättä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 20.)

Toimeentulotukea ylistävästä puheesta huolimatta on se pitkään nähty kankeana ja asiakkaan tilanteeseen vastaamattomana tukimuotona. Tästä johtuen perustoimeentulotuen rinnalla kulkevat täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki. Nämä harkinnanvaraiset tukimuodot ovat tarkoitettu muiden taloudellisen tuen mahdollisuuksien rinnalle. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: 13, 15.)

Perustuslain nojalla toimeentulotukea voi saada ilman työntekijän tapaamista. Laki toimeentulotuesta kuitenkin määrittää tarkasti ne tilanteet, joissa toimeentulotuen perusosaa voidaan alentaa. Nyt käytävän keskustelun mukaan toimeentulotuesta haluttaisiin tehdä entistä enemmän vastikkeellista, jolloin erityisesti nuoret toimeentulotuen saajat saataisiin myös sosiaalityön palveluiden piiriin tehokkaammin. (Sauvala 2010; Ingervo ym. 2010.)

3 VUOROVAIKUTUS - MERKITYKSET

Pukeutuminen on osa sanatonta viestintää ja Ojalan ja Uutelan (1993: 77) mukaan se kuuluu välineviestintään, yhteen sanattoman viestinnän päätyypeistä. Muita päätyyppisiä ovat merkki- ja toimintakommunikaatio. Merkkikommunikaatio pitää sisällään muun muassa eleet ja käsimerkit. Itkeminen ja laulaminen ovat toimintakommunikaatiota, siinä ”sellaiset eleet, joita ei ole tarkoitettu erityisiksi merkeiksi” toimivat viestinä. Sanattoman viestinnän tehtäviä ovat informaation antaminen toisesta, vuorovaikutuksen kulun säätely, intiimiyden ja sosiaalisen kontrollin osoittamisen (Tiuraniemi 1993: 13).

Vuorovaikutustilanteiden moniulotteisuuden vuoksi on tarpeellista tarkastella tilanteissa vaikuttavia tekijöitä, jotka vaikuttavat myös työpukeutumisen merkitysten tulkintaan. Jokainen vuorovaikutustilanne rakentuu pitkälti samoista elementeistä, kuten kohtaamisen alusta ja lopusta, aiemmista kokemuksista, asiayhteydestä - kontekstista, läsnäolijoista ja tilasta. (Kauppila 2005: 73.) Antti Eskolan (1982: 71, 73) kiteytys vuorovaikutuksesta pitää sisällään käsityksen vuorovaikutuksesta merkitysriikkaana toimintana ”Vuorovaikutus koostuu sekä ihmisten sanoista ja teoista että niiden kielellisen merkityksen ja tulkinnan mahdolliseksi tekevästä aineksesta.” Tällöin

merkitykset voivat näyttäytyä useilla eri tasoilla samassa tilanteessa. Näin ollen vuorovaikutustilanteissa ihmiset ”reagoivat tulkittuihin merkityksiin”.

Eskolan viittausta vuorovaikutuksesta merkityksekkäänä toimintana, korostaa myös Moilasan ja Rähän (2007: 46-47) ajatus ”merkityksistä viesteinä”. Tällöin ajatellaan, että vuorovaikutustilanteessa olevilla ihmisillä on oma sanomansa, joka halutaan toisten ymmärtävän. Merkityksille tyypillistä on konteksti, suhde-, asia- tai tilanneyhteys sekä kulttuurisidonnaisuus. Ilman niitä sanoille, teoille, esineille tai asioille ei muodostu tuntemamme merkitystä. Merkitys vaatii syntyäkseen aina jonkin kontekstuaalisuuden elementin. Merkitysten luominen on ominaista meille kaikille, mutta luomme erilaisia merkityksiä samasta tilanteesta. Ne muodostavat meille sosiaalista todellisuutta, jonka kautta olemme oppineet tapoja hahmottaa maailmaa, näin ne kulkevat huomaamattomina arkemme rinnalla.

Sosiaalinen episodi

Vuorovaikutusepisodi sisältää vuorovaikutuksen merkittävimmän aineksen. Tällöin episodi voidaan nähdä vaikka ravintolakäyntinä kaikkine vaiheineen (ravintolaan saapuminen, tilaaminen, syöminen, maksaminen, poistuminen). Yksittäinen mielipiteen ilmaisu tai kysymyksen esittäminen on kuitenkin episodista pienempi palanen, koska se voidaan liittää mihin episodiin tahansa. Tällöin kyseessä on vuorovaikutusepisodin yksittäinen elementti. (Eskola 1982: 71, 72.) Reijo Kauppila (2005: 73) vaikuttaa viittaavan Eskolan ajatuksiin puhuessaan sosiaalisesta episodista vuorovaikutuksen perusyksikkönä. Tässä työssä käytän vuorovaikutusepisodin ja sosiaalisen episodin synonyymeinä kohtaamista ja tapaamista.

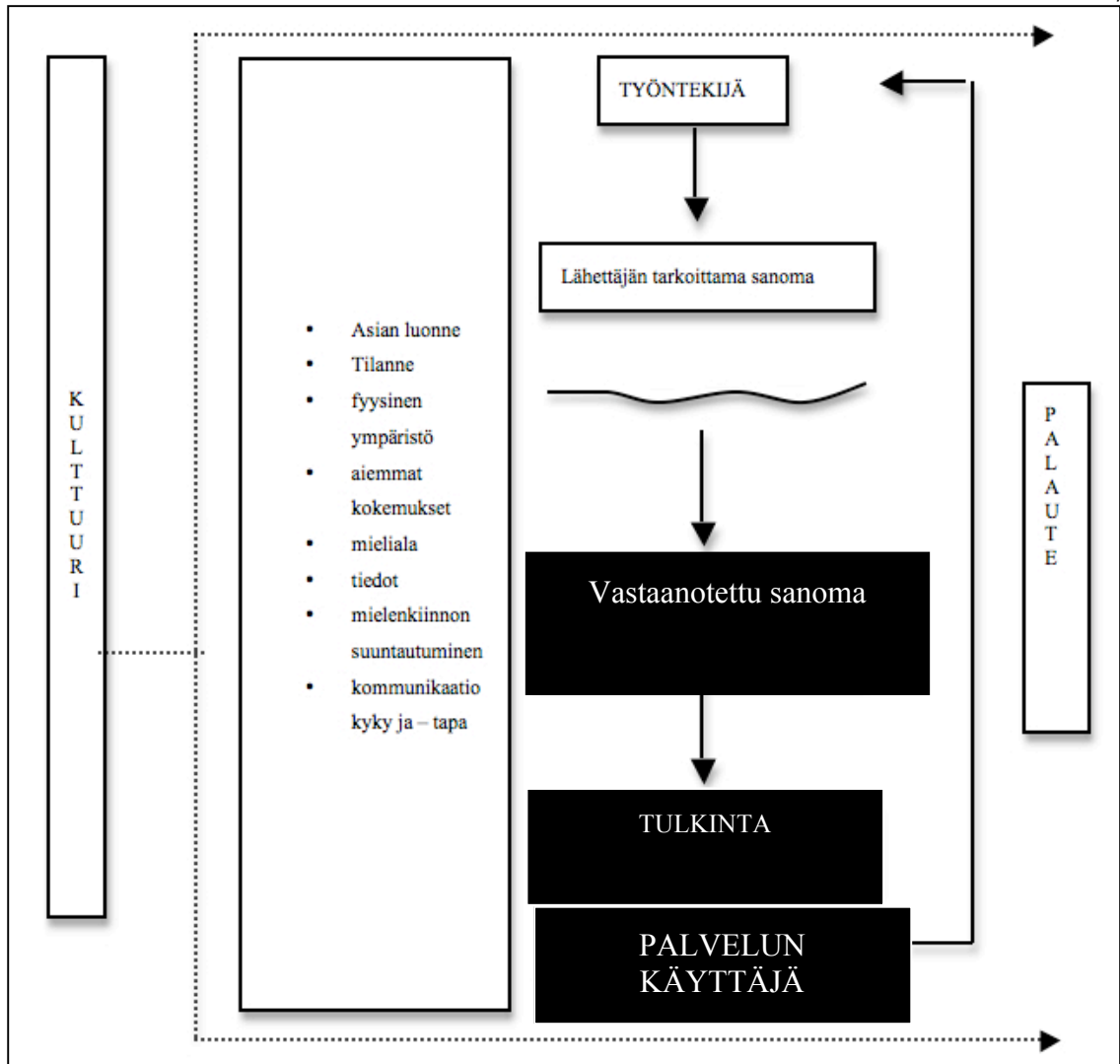
Reijo Kauppilan (2005: 73) mukaan sosiaalinen episodi pitää sisällään karkean kolmivaiheisen prosessin. Alku-, kehityskulku- ja päätösvaihe kehystävät jokaista tapaamista, vaikka tapaamiset voivat olla eripituisia ja tapahtua eri kontekstissa. Alkuvaiheessa tärkeää on vuorovaikutuksen luominen. Tavatessamme uuden ihmisen ensimmäisen kerran muodostamme henkilöhavainnoinnin perusteella hänestä vaikutelman, jonka syntymisessä käytämme hyödyksemme kaikkia saatavilla olevia elementtejä. (Kauppila 2005: 74; Ojala - Uutela 1993: 65.)

Susan Kaiserin (1990: 7, 8) mukaan ulkonäön havainnointi (appearance perception) on toisten ihmisten havaitsemista ja sen seurauksena tehtyjä päätelmiä ja arvioita. Niitä

tehdään aina kasvotusten tapahtuvissa kontakteissa. Havainnointi voi olla myös poikkeuksellisesti epäsuoraa ja yleisestä kontekstista irrallaan, jolloin siirrämme esimerkiksi vaatekaupassa havaitsemamme yksittäisen vaateparren laajempaan ulkonäön asiayhteyteen, osaksi omaa tai toisen kehoa, näyttääköhän tämä hyvältä päälläni, miltä tuntuisi käyttää tuota vaatetta.

Havaitsemiseen liittyy myös vaatteiden viestinnällinen tehtävä. Käytännössä havaitsemme itseämme kiinnostavat, viehättävät ja tärkeät yksityiskohdat. Yhteiskuntien sisältäessä runsaasti havaintomassaa, jää osa aina huomiotta, suljemme havainnoilta silmämme tai käsittelemme ne automaattisesti. Kokemuksemme sosiaalisista tilanteista vaikuttavat havainnointiin ja niiden luomat kehykset helpottavat ymmärryksen luomista ympäröivästä todellisuudesta. Sen vuoksi kiinnitämme nopeasti huomion jonkun pukeutuessa tilanteeseen kokemuksestamme poiketen. (Kaiser 1990: 8, 11-12.) Havainnoitaessa myös fyysinen konteksti on tärkeässä roolissa. Marilyn DeLong (1987: 5, 6) muistuttaakin kohtaamisen sisältävän konkreettisen tilan, paikan, ajan, sääolosuhteet ja valaistuksen, jossa vuorovaikutus käydään.

Muodostuvaan vaikutelmaan vaikuttavat (kuvio 1) myös henkilön aiemmat kiinnostuksen kohteet, pitkälti samana pysyvät yksilölliset tekijät (esim. ikä, persoona), tietyt muuttuvat tekijät, odotukset sekä aiemmat vuorovaikutustilanteet ja niistä mahdollisesti muovautuneet mallit, sosiaalisten tilanteiden representaatiot. Kohtaamisen myönteistä tai kielteistä latautuneisuutta määrittävät myös havainnoitavan herättämät selkeät muistot aiemmin kohdatusta ihmisestä, (DeLong 1987: 6; Kauppila 2005: 70; Ojala - Uutela 1993: 66.) tai mahdolliset tunteet havainnoijan ja havainnoitavan samankaltaisuudesta tai eroavaisuudesta, kuten useissa tutkimuksissa on todettu (Horn - Gurel 1981: 184).

KUVIO 1. Viestintäprosessi vaikuttavine tekijöineen. (Mukaillen Delong 1987: 5-6, Ojala- Uutela 1993: 81)

Kohtaamisia pohdittaessa on tiedostettava, että ensivaikutelma voi jäädä pysyväksi, sen voidessa myös pettää. Ensivaikutelma saa tapaamisen tai tapaamisten edessä positiivisempia tai negatiivisempia sävyjä, kun rinnalle saadaan lisää verbaalista, sanallista viestintää tai toiminnallista kokemusta. Myötäsyntyistä on, että pidämme enemmän kohtaamisesta, missä pelko, avuttomuus, vastenmielisyys tai muut tilannetta epämiellyttäväksi tekevät seikat eivät näyttäytyä vallitsevina. (Ojala - Uutela 1993: 66-67.)

Reijo Kauppilan (2005: 74) esimerkin mukaan kehityskulun vaiheeseen kuuluu muun muassa asian käsittely, vaihtoehtojen pohtiminen ratkaisuihin sekä toimenpiteet niiden saavuttamiseksi. Päätösvaiheessa sovitut toimenpiteet vahvistetaan ja tyytyväisyys testataan. Lopuksi vuorovaikutustilanne konkreettisesti päätetään. Pentti Moilasen ja Pekka Räihän (2007: 47) mukaan palautteen antamiseen liittyy kysymys lähettävän tahon merkitysten tulkinnan oikeellisuudesta sekä tulkintakykyyn vaikuttavista

tekijöistä. Näiden tekijöiden sijoittumista vuorovaikutustilanteeseen on esitelty kuviossa yksi.

Kaikissa vaiheissa, mutta erityisesti kohtaamisen kehitysvaiheessa tuntuu korostuvan työntekijän ymmärrys ja taito, mikäli sisällöllisesti kehityskulun nähdään tarkoittavan pohtimista, kuuntelua ja vaihtoehtojen läpikäymistä (Kauppila 2005: 74). Ymmärryksiäni mukaan sosiaalipalveluiden yhteistyösuhteet alkavat usein niissä elämäntilanteissa kun ihminen on haavoittuvaisimmillaan, ehkä kohdannut akuutin kriisin kuten tulipalon, tai kärsii pitkäaikaisista elämän haasteista tai on toimeentulotukiasiakkaana yhteiskuntamme rakenteisiin piiloutuneiden sosiaaliturvaa koskevien epäkohtien takia. Tilanteet vaihtelevat, mutta viimesijaisuus ja valta näyttävät kuitenkin usein. Tällaisten tilanteiden hoitaminen vaatii erityisosaamista, empatiakykyä, sanojen tarkoin punnittua käyttöä ja valintaa, erityistä ammatillisuutta (Juhila 2006: 199; Ojala - Uutela 1993: 30).

Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuosituksen (Siltaniemi 2007:3) kuvaama asiakasprosessi toimii myös esimerkkinä useisiin vaiheisiin jaetusta prosessista, johon sosiaalihuollon vuorovaikutusepisodit kiinnittyvät. Kuusiportainen asiakasprosessi pitää sisällään asian vireille tulon, palvelutarpeen arvioinnin, palvelusuunnitelman laatimisen, päätöksien ja toimenpiteiden toteutuksen, vaikutusten arvioinnin sekä asiakkuuden päättämisen. Ehyen asiakasprosessin tarkoituksena on ”ylläpitää asiakkaan turvallisuutta ja toimintakykyä”. Sosiaalityössä voidaan nähdä olevan erilaisia prosesseja, mutta kaikki eivät kuitenkaan kulje edellä kuvatun lailla, dynaamisesti. (Siltaniemi 2007: 3; Kananoja 2007: 115.)

4 PUKEUTUMISEN KÄSITTEISTÖÄ

Vaatettaessani itseni päivittäin on harvoin tullut mietittyä kuinka paljon ja millä eri tavoin pukeutumista mahdollisesti määritellään. Tämän työn kannalta optimaalisimman käsitteistön löytäminen on haasteellista, koska moni termi tuntuu sopivan määrittämään hakemaani kokonaisuutta.

4.1 Pukeutumisen funktio

Marilyn Horn ja Lois Gurel (1981: 34-35) kiteyttävät pukeutumisen tehtävät neljän teorian kautta. Siihen piirtyy lähtökohtainen ajatus häveliäisyydestä (modesty), huomion kiinnittävä tarkoitus (esim. viettely), henkiselä ja fyysisellä tasolla suojaava tehtävä sekä koristautuminen. Omaa identiteettiä voidaan rakentaa pukeutumisen merkitysten kautta, jolloin oma sija epävirallisissa ja virallisissakin hierarkioissa voidaan paikantaa. Susan Kaiserin (1990: 41) mukaan viestinnän näkökulmasta rakennamme pukeutumisella sosiaalista todellisuutta. Pukeutuminen toimii konkreettisena vihjeenä halutessamme osoittaa esimerkiksi sukupuolta, ikää tai asemaa. Itsetunnon kehittyminen, edustavuuden ja uskottavuuden lisääntyminen ovat osa Muotikaupan liiton (2007: 1) ymmärrystä hyvin istuvan vaateen funktiosta.

4.2 Vaatetus? Pukeutuminen? Ulkonäkö?

Clothing tarkoittaa minkä tahansa konkreettisen vaateen liittämistä osaksi kehoa. Se sisältää myös asusteet, kuten esimerkiksi korut, hatut, tai kengät. (Kaiser 1990: 5) Suomen kielen kokoava ilmaus vaatetus tuntuu vastaavan clothing termiä, sillä sen nähdään viittaavan yksittäisten vaatteiden muodostamaan kokonaisuuteen, asuun. Käsitteiden määrittelyn hankaluudesta kertoo myös se, että useissa yhteyksissä clothing termillä tunnutaan tarkoittavan vain käsin kosketeltavaa vaatetusta, jolloin se sulkee jotain pois. (Koskennurmi- Sivonen 2003: 2.)

Kun rinnalle otetaan ulkonäön, appearance, käsite avautuu pukeutuminen lisää. Ulkonäkö on vaatetuksen ja yksilön fyysisten ominaisuuksien havainnoitava summa, havaitsemamme ”laajempi kuva”. Ajatukseen laajemman kuvauksen havaitsemisesta piirtyy myös asiayhteys ulkonäön ollessa ”konteksti itsessään ja itsestään”. (Koskennurmi – Sivonen 2003: 4; Kaiser 1990: 5) Appearance management, ulkonäöstä huolehtiminen, sisältää kaikki yksilölliseen ulkoasuun liittyvät päätökset, huomiot ja toiminnot. Ostopäätöksen tekemisen prosessi, vaateen pukeminen ja esimerkiksi kehon muokkaaminen urheilemalla ovat osa ulkonäöstä huolehtimista. Vaatteiden ja urheilun lisäksi kehon muokkaamisella tarkoitetaan myös meikkiä, lävistyksiä, tatuointeja, hiustyylviä sekä laihduttamista. Ulkonäön muokkaamista tapahtuu kaikissa kulttuureissa (Kaiser 1990: 5), siis myös niissä missä kehoa ei peitetä vaatteilla.

Pukeutuminen, dress, voidaan nähdä prosessina, jolloin ulkonäköön lisätään jotain tai sitä muutetaan. Pukeutuminen määrittyy siis ”toimiksi ja muodoiksi”, joilla ulkonäköä pyritään muovaamaan. Laajemmassa mielessä myös pelkät ajatukset ulkonäön muuttamisesta sisältyvät pukeutumisen määritelmään. (Kaiser 1990: 5, Koskennurmi-Sivonen 2003: 4.) Minna Uotila (1994: 31) määrittää pukeutumistutkimusta koskevassa teoksessaan pukeutumisen usean tason tapahtumaksi. Siinä käytännöllinen, esteettinen ja kommunikatiivinen ulottuvuus yhdessä piirtyvät määritteen sisällä ”dynaamiseksi prosessiksi, jossa ihminen toteuttaa sekä yleistä että yksityistä historiaa”.

Monien määritelmien ja tulkintojen jälkeen yhdyn Ritva Koskennurmi-Sivosen (2000: 4) ajatuksiin. Ensiksi siihen, että jokainen viime kädessä määrittelee käsitteistön sisällön itse. Toiseksi siihen, että ”pukeutuminen kattaa kaiken ulkonäön manipuloinnin”, jonka siivittämänä esitän tässä tutkielmassa pelkän vaatetuksen mieluummin pukeutumisena, joka pitää sisällään työntekijän vaatteet, korut, kengät, meikin, tatuoinnit sekä muut erikseen lisättävät elementit.

4.3 Työpukeutuminen

Verkkopohjaisten selvitysteni mukaan sosiaalialan toimistotyypisissä toimipisteissä on harvoin selkeitä ja kirjallisia ohjeistuksia työntekijän pukeutumisesta. Taloussanomissa julkaistun artikkelin ”Pomo, tykkäätsä mun shortseista?” (2003) muistutetaan organisaation uskovan työntekijän omaan kykyyn valita asiallinen työpukeutuminen. Tähän vaikuttaa organisaation toimintakulttuurissa kulkeva kulttuurinen perintö. Kaiserin (1990: 365) ajatukset organisaatioiden pukeutumiskoodista ovat linjassa artikkelin kanssa. Pukeutumiskoodit voivat olla kirjoitettuja tai kirjoittamattomia. Kirjoittamattomat säännöt ovat osa sosiaalista kontrollia, jolloin organisaation työpukeutuminen yksilötasolla muokkaantuu toisilta otettavien vihjeiden kautta. Marilyn Hornin ja Lois Gurelin (1981: 204) mukaan asianmukaiseen työpukeutumiseen kasvaminen voidaan myös liittää osaksi työhön perehtymistä.

Työpukeutumisen ammatillisuuteen liittää myös Katja Mikkonen (2002: tiivistelmä) tutkiessaan kuuden eri-ikäisen sosiaalityöntekijän käsityksiä työpukeutumisesta identiteetin käsitteen kautta. Tutkielmassaan hän löysi kuusi teemaa, joista hallitsevia olivat uskottavuuden tavoittelu, varallisuuden ääripäät, persoonalliset ulottuvuudet ja

värit valkoisesta mustaan. Seksuaalisuuden viestit ja käytännöllisyyden teemat olivat harvemmin mainittuja.

Uskottavuuden tavoittelu liitettiin nuoriin työntekijöihin, jotka yrittävät saada lisää uskottavuutta työlleen. Haettiinpa pukeutumisella lisää vakuuttavuutta tai ei, tulee siinä heijastua uskottavuus tilanteen kaikille osapuolille. Palvelujen käyttäjien koettiin määrittävän työpukeutumista, vaikka eräs vastaaja kirjoittaakin: "...itse olisin asiakkaana kriiseissäni ym. Odottaisin työntekijän pukeutumisen olevan asiallista, mutta innostavaa", joten palveluita käyttävien mukaan pukeutuminen olisi uskottavuutta lisäävä tekijä. (Mikkonen 2002: 38-44.)

Varallisuuden ääripäissä tarkasteltiin työntekijän omaa valintaa ostaa edullisia vaatteita, esimerkiksi kirpputoreilta, mutta toisaalta palkkakysymystä, mahdollisuutta ostaa vaatteita, käsiteltiin myös. Jokainen päättää pukeutumisen sijan varoja kohdennettaessa, eikä työntekijän suinkaan tarvitse olla näkymätön, mutta "edullisesti pukeutunut sosiaalityöntekijä tuntuu istuvan tapaamisiin paremmin". Korut liittyivät kiinteänä osana varakkuuden ilmaisuihin. (Mikkonen 2002: 45-49.)

Katja Mikkonen (2002: 50-56) pohjaa persoonalliset ulottuvuudet käsitykseen pukeutumisesta työntekijän omien mieltymysten näyttäjänä. Tuloksissa sosiaalityöntekijät erotetaan esimerkiksi pankkitoimihenkilöistä, joiden työpukeutuminen on rajatumpaa. Tämän johdosta sosiaalialan työpukeutumiseen liittyy suurempi "mahdollisuus persoonallisuuden ilmaisuun", vaikka eräs vastaaja miettiikin, että "harmaa hiiri ohitetaan liian usein, häntä ei kuunnella, vaikka asiaa oliskin". Merkittävin osa persoonallisuutta on työntekijän viihtyminen valitsemissaan vaatteissa.

Teemassa värit valkoisesta mustaan (2002: 56-60) korostuu pukeutumisen asiayhteys. Maltillisuus koettiin tärkeäksi, koska osa väreistä liitettiin varsinkin lastensuojelutyössä provosoivaksi. Maltillisuuden rinnalla värivalintojen vapaus kuitenkin ilmenee moninaisena. Maanläheisinä pidetyt sävyt kuten ruskea ja vihreä herättivät positiivisia vaikutelmia. Sosiaalialan työpukeutumisessa tulisi sen sijaan välttää läpikuultavan valkoista, punaista ja mustaa. Käytännöllisyyden huomioiminen on myös kontekstisidonnaista ja se "muotoutuu työyhteisön käytännöissä" sekä käyttäjänäkökulmasta. Erityisryhmien kohdalla kommunikoinnin koettiin helpottuvan pukeutumisen avulla, näin esimerkiksi välttämällä kirjavia tai ruudullisia vaatteita työskennellessä kuulonäkövammaisten kanssa. Käytännöllisyyden huomioimisella

viitattiin myös turvallisuuskulmaan, pukeutumisen ei kuuluisi estää pakenemistä uhkaavassa tilanteessa (Mikkonen 2002: 60-63.)

Seksuaalisuuden viestejä pidettiin epäsovivina työntekijän asiantuntijuuden rinnalla. Tutkielmaan osallistuneille seksuaalisuus merkitsi ennen kaikkea paljasta ihoa. Yhden vastaajan mielestä liian virittyneen työpukeutumisen kantajan ”sooloilusta” löytyisi perusteita yhtenäisen työpukeutumisen muodostamiselle. Liian viekoitteleva pukeutuminen nähtiin naissosiaalityöntekijän vallan käytön keinona miesasiakkaiden suhteen. (Mikkonen 2002: 63-65.)

Juhani Lehdon (1991: 175) mukaan sosiaalityöntekijän yhtenäisen työpukeutumisen puuttuminen on eräänlainen puutos työtä tukevissa elementeissä, koska silloin symbolien tuoma selkeä roolijako puuttuu. Tämä näkyy univormu tyylisessä pukeutumisessa, esimerkiksi poliiseilla, jossa pukeutuminen on ”väline tuottaa haluttu rooliasetelma suhteessa asiakkaisiin” (ks. myös Kaiser 1990: 374). Lehto näkee tämän kuitenkin hankaloittavan keskusteluyhteyttä sosiaalialalla todeten, että yhtenäisen työpukeutumisen suunnittelua hankaloittaisivat moninaiset ammatti-identiteetit, ”olisi vaikeaa ennakoida, mitä identiteettiä puku alkaisi symboloida”.

Arja Tuomi (1992) on myös yksi suomalaisista sosiaalialan työn pukeutumisen keskustelun avaajista. Sosiaalityön olemusta tunnetyönä koskevassa teoksessaan myös hän liikkuu taloudellisen tuen piirissä. Hän puhuu viestinnän tärkeydestä, siitä kuinka temperamentti, käsitys kauneudesta ja värien kautta välittyvä kuva työntekijän luonteenpiirteistä saattavat välittyä asiakkaille pukeutumisen kautta. Tuomi (1992: 19) kiteyttää ajatuksensa:

”Vaikka se ei sosiaalityöntekijän ammattitaidon rinnalla juuri maata käännäkään, miten hän pukeutuu, niin silti vaatteet ovat viesti, jota asiakkaat voivat kaiken muun viestinnän ohella tulkita monella tavalla ja nähdä siinä viitteitä...”

Satu Kivimäki (1997: 9) esittelee Katja Kanervan (1992) tutkielman tuloksia henkilökohtaisesta värianalyysistä. Tulosten mukaan pukeutumisen kautta määritettiin suhdetta sosiaaliseen hierarkiaan sekä ”sitä mitä he toivovat olevansa”. Ilman värianalyysin antamia tuloksiakin tunnemme värien merkityksen ihmisen vuorovaikutuksessa. Rihlaman (1997: 105, 106) mukaan se on kaksisuuntainen. Värit ovat ihmisen itseilmaisun väline, tehdyt valinnat avaavat väylän syvälle

luonteenpiirteisiin, mutta niillä voidaan viestittää vallitsevasta tunnetilasta. Toisaalta “värit vaikuttavat viihtyvyyteen, mielialaan ja tuntemuksiin”.

Lähtökohtaisesti koemme värit samalla tavalla, mutta vuorovaikutustilanteessa (kuvio 1) vaikuttaneet asiat vaikuttavat myös värien tulkintaan. Tulkintojen henkilökohtaisuus haastaa värimaailman suunnittelua, joka parhaimmillaan tukee elinympäristön positiivisten piirteiden ilmentymistä. Värien tulkinnan ollessa henkilökohtaista ei suoria määritelmiä yksittäisen värin merkityksestä voida tehdä ja harvoin puhdasta yksivärisyyttä onkaan. Värimoninaisuudet ovat myös haaste, koska lempeinä koetut värit saattavat muihin värien yhdistyessään saada kielteisiäkin vaikutelmia. (Rihlama 1997: 108.)

Aiemman tutkimustiedon valossa värit ovat olleet usein esillä työpukeutumisesta puhuttaessa. Vaikuttaa ettei ole vähäpätöistä tietää värien ominaisuuksista. Väriihin sisältyy runsaasti ääripäisyyttä, kuten punaiseen, mikä pieninä pintoina mielletään kodikkaaksi, kun toisessa ääripäässä se on voimakas ja kiihottava, henkiseen tasapainoon vaikuttava. Ilmapiirin luojana sen koetaan herättävän ideoita, mutta ideoita kehittävän ilmapiirin luomiseen se ei sovi. (Rihlama 1997:109.)

Myös musta väri on tullut esiin negatiivisten kokemusten kautta, ja perusolemukseltaan se onkin tukahduttava ja viestii lopullisuudesta, jonka vuoksi sen käyttäminen laajoina pintoina ei ole suotavaa. Positiivinen merkitys ilmenee sen saadessa sävylliset värit loistamaan kirkkaampana. Tämä vastakohtaisuus ilmenee myös harmaan värin ytimessä, vaikka sen perusluonteeseen kiinnittyykin välinpitämättömyys ja kylmäkiskoisuus. Aiemmin mainittua valkoista pidetään kliinisenä, kylmänä, mutta valoa heijastavana ja muita värejä kirkastavana. Kirkastavuutensa vuoksi oikein yhdisteltynä muiden värien kanssa valkoinen saa “aikaan helppolukuisia että ulkonäöltään miellyttäviä turvallisuuteen liittyviä viittoja ja kilpiä”. (Rihlama 1997:108-110.)

Katja Mikkosen (2002: 56-63) työssä erilaisia positiivisina ja rauhallisina koettuja värejä mainittiin runsaasti. Seppo Rihlaman (1997: 108-109) mukaan erityisesti rauhallisuuden merkityksiä saavia värejä ovat ruskea, vihreä, turkoosi ja sininen. Ruskea eri sävyineen saa maanläheisiä ja rauhoittavia vaikutelmia, mutta yksittäisinä isoina pinta-aloina, lattiapintoja lukuun ottamatta siihen liittyy masentavia vaikutelmia. Taustavärinä ruskea on pettämätön ja siksi se voidaankin liittää kaikenvärisiin

yhteyksiin. Väreistä vihreä on perusolemukseltaan erityisen rauhoittava, lukuun ottamatta esimerkiksi kellertävänvihreitä sävyjä, jotka saattavat kuvata myrkyllisyyttä. Tummempi vihreä “luo turvallista varmuutta, vaaleanvihreä taas rauhaisaa sydämellisyyttä”. Sinisessä on paljon fysiologisiin toimintoihin vaikuttavia piirteitä. Yhtäältä se laskee verenpainetta, ja tilaa avartavan vaikutelman kautta “aika ja henkiset taakat tuntuvat kevenevän”, toisaalta sinivihreään turkoosiin piirtyy neuvotteleva luonne, jolloin sillä voidaan rakentaa suotuisia neuvotteluympäristöjä.

Turkoosin värin imelä vaikutelma voi ärsyttää, aivan kuin purppurankin, joka on varsinkin laajoilla pinnoilla hyvin epämiellyttävä ylhäisen vaikutelmansa vuoksi. Taittuessaan erilaisissa valaistuksissa voi purppura antaa rauhoittavan kokemuksenkin. Kirkkautensa ansiosta keltainen on ilon symboli sen tuottavassa ja kuvailevassa merkityksessä. Masennustilojen ehkäisemisessä korostuu keltaisen värin valovoimaisuus. Parhaimmillaan se “luo vapautunutta ongelmattomuutta ja kodikkuutta ja helpottaa samalla ihmisten keskinäistä yhteydenottoa. Väärin käytettynä rauhattomuus ja ärsyttävyys vievät keltaisen positiivisen vaikutuksen. Oranssin positiivinen ydin koostuu sen avoimesta lämmöstä ja juhlallisuudesta, ja toimiikin parhaiten muiden värien kanssa. Varsinkin ikäihmisten parissa oranssia tulisi suosia. (Rihloma 1997: 108, 109.)

Storherin (1963) organisaatiokulttuurinen luokittelu on eräs tapa tarkastella myös sosiaalialan työpukeutumista. Organisaatioiden jäsentäminen taloudellisen, suojelevan, palvelu-, yhteisöllisen ja uskonnollisen organisaation kesken mahdollistaa ulkonäön ja vaatetuksen vertailun erilaisissa organisaatioissa. (Kaiser 1990: 369.) Taloudellisissa organisaatioissa ulkonäköön huomion kiinnittäminen ja tietyn kuvan antaminen on tärkeää, missä ensivaikutelman tärkeys on pitkälle sidottu tuottoon. Voiton saamista tukee jälleenmyynnin (tukkukauppa) työntekijöiden pukeutuminen siististi, muodikkaasti ja liikkeen imagon mukaisesti, kun taas vähittäiskaupoissa työskennellessä siellä myytäviin tuotteisiin (Kaiser 1990: 369, 370).

Kaiserin (1982) tutkimus, koskien 21 kalifornialaisen toimistotyöntekijän pukeutumisen merkityksiä toi julki pukeutumisen toimivan kommunikaatioina organisaatioissa itsessään, mutta myös veronmaksajien lähtökohdista. Tuloksissaan hän löysi kolme pukeutumisen tehtävien pääteemaa, jotka nousivat oleellisimmiksi merkityksiksi puhuttaessa kaupungin hallinnon, virkailijoiden ja henkilöstön pukeutumisesta:

- lipevän kuvan antamisen välttämisen
- roolin mukaisen pukeutumisen
- avoimen ilmapiirin välittämistä suurelle yleisölle (Kaiser 1990:370)

Lipevän kuvan välttämiseen piirtyy ajatus ylipukeutumista. Kaiserin (1990: 370, 373) mukaan räätälöity ja järkevä pukeutuminen sopivat toimistokulttuuriin hyvin. Tosin työntekijät arvelivat veronmaksajien tuomitsevan ylelliseltä vaikuttavan ulkoasun, jonka tukemiselle ei veronmaksajien keskuudesta löytynyt tukea. Verot näyttäytyvät selkeästi myös roolin mukaisen pukeutumisen merkityksissä. Alemman tason työntekijöitä on tuettu pääosin verovaroin, joten heillä on vähäisemmät mahdollisuudet vaikuttaa ulkoasuunsa, kuin valintaprosessin läpikäyneillä työntekijäryhmillä (pormestarit, kaupunginhallituksen jäsenet). Pukeutumisen kautta tavoiteltava konservatiivisuus symboloi taloudellista vastuunkantoa, jota kaupunginjohdon pukeutumisella pyritään kohentamaan. (Kaiser 1990: 373, 374.)

Toimeentulotukityön voidaan nähdä kuuluvan palvelukulttuuriin, jossa asiakkaille on tarkoitus tarjota etuuksia tai palveluita, eikä niinkään korostaa tuotollista näkökulmaa. Tämän vuoksi korostetun vaurauden osoittaminen on toissijaista, siinä missä pukeutumisen kelpoisuus ja siisteys lähtökohtia. Pienituloisten kanssa työskennellessä osuvampi valinta olisi informaalimpi ja väreiltään kevyempi asu. Näin ollen se on osa palvelukulttuurissa ilmenevän pukeutumisen funktiota, jossa pukeutumiselle tuetaan avoimen ilmapiirin muodostumista. (Kaiser 1990: 370, 373.)

Päivi Topo ja Sonja Iltanen- Tähkävuori (2010: 138) antavat tutkimuksellaan tuoreen näkökulman, vaikka näkökulma ei toimeentulotukeen liitykään. Lähestyessään sairaaloiden potilaskäytössä olevien vaatteita he kysyivät “millaisia pitkäaikaishoidossa käytettävät vaatteet ovat ja millaista kuvaa ne rakentavat niitä käyttävistä ihmisistä”. Aktiivisen haastattelun menetelmällä he haastattelivat ryhmämuotoisesti 12 ihmistä, joilla jokaisella oli omaa sairaalakokemusta ja/tai heidän läheisensä oli ollut pitkäaikaishoidossa.

Tuloksissa oli selvät painotuserot akuutti- ja pitkäaikaissosastoilla käytettävistä potilasvaatteista. Pitkäaikaishoidon piirissä olevien potilaiden keskuudessa yhtenäisen vaatelinjan koettiin vievän mahdollisuutta vaatteilla tapahtuvaan itseilmaisuuksiin. Vaatteet ovat pitkäaikaishoidossa merkittävä tekijä puhuttaessa omanarvontunteesta, mielialasta tai identiteetistä. Myös kulttuuri nousee tuloksissa esiin. Potilasvaatteiden ei koettu

olevan asiallisia ja kulttuurissamme ne tuntuvat ”esittävän ihmisen puhekyvyttömänä”. (Topo – Iltanen-Tähkävuori 2010: 138.)

Haastattelussa esillä oli ollut muutamia esimerkkivaatteita, kuten hygieniahaalari, lonkkasuojaimilla varustetut alushousut, collegeasu sekä turvavyö, jotka näyttäytyivät haastateltaville leimaavina sekä lapsenomaisina. Päätelmissään tutkijat kuvaavat laitosvaatekäytäntöjä selkeiksi rakenteellisen vallan muodoiksi, jotka kaventavat yksilöiden mahdollisuuksia itseilmaisuun ja toimintaan. Huolenpidon sijasta potilasvaatteisiin tuntuu piirtyvän leimallisesti kärsimysten ja vajeiden kokemuksia. (Topo – Iltanen-Tähkävuori 2010: 138.)

5 PUKEUTUMISEN KONTEKSTUAALINEN PERSPEKTIIVI

Kaiserin teoria sopii tutkielmaani sen huomioidessa yksilön, vuorovaikutuksen ja kulttuurin kysymykset kokonaisuudeksi. Esimerkiksi kulttuurin huomioiminen, sen ihmisten ajatusmaailmaa ja vuorovaikutusta rakentavan otteen takia on välttämätön muistaa lähennyttäessä pukeutumisen tutkimusta (Honkavaara 2000: 275). Pukeutumisen tutkimuksen poikkitieteellisyydestä kertovat myös Susan Kaiserin perspektiivien lähtötieteet. Kognitiivisen perspektiivin taustalla on psykologia, symbolisen vuorovaikutuksen sosiologia ja kulttuurista perspektiiviä ohjaavat ajatukset muun muassa antropologiasta, naistutkimuksesta, etnisestä tutkimuksesta ja semiotiikasta. (Kaiser 1990: 59.)

Tässä tutkielmassa konteksti, toimeentulotukiasiakkuus pääkaupunkiseudulla ja vuorovaikutus näyttäytyvät voimakkaina. Suomalaisen pukeutumistutkimuksen uurtaja Minna Uotila (1995: 22) muistuttaakin, että osa- alueiden muodostaman kokonaisnäkemysten ei tule murtua, mutta näkökulmissa voi olla painotuseroja.

5.1 Kognitiivinen perspektiivi

Kognitiivinen perspektiivi pitää sisällään käsityksen itsestä ja muista, havaitsemisen, yksilöiden ajatusprosessit sekä tiedon käsittelyn. Voidaksemme hallita käsitystä ja tietoa ympäröivästä maailmasta ja vuorovaikutustilanteista tarvitsemme pukeutumisen ja ulkonäön antamia luontaisia vihjeitä. Niiden avulla pyrimme vastaamaan luontaiseen tarpeeseen, haluun selittää ihmisiä, tilanteita ja konteksteja. Samalla ihmisille on

luontaista myös etsiä ympäristöstään esteettisiä ärsykeitä ja selittää niitä. (Kaiser 1990: 34-37.)

Kognitiivisiin rakenteisiin kietoutuneet ominaisuuksien ja mallien kokoelmat pyrkivät helpottamaan omaa ymmärrystä ja elämistä. Niiden tukemana pyrimme luokittelemaan muita ihmisiä. Ajoittain huomaamme, ettei näkemämme sovi luomaamme mielikuvaan tietystä asiayhteydessä. Tällöin joudumme arvioimaan näkemäämme ja rakentamaan mielikuviamme, luokkiamme uudelleen. Tämä muistuttaa ihmisen mukautumiskyvystä, vaikka luokittelun tavoitetilä onkin tunne pysyvyydestä ja jatkuvuudesta. On myös mahdollista, että pukeutumisella pyritään selittämään tai määrittämään asiayhteyttä. (Kaiser 1990: 34- 37.)

5.2 Symbolisen vuorovaikutuksen perspektiivi

Ero kognitiivisen ja symbolisen perspektiivin välillä löytyy perusteista käsin. Kognitiivisessa perspektiivissä näkökulmana toimi vain ulkonäön havainnointi, kun taas symbolisen vuorovaikutuksen perspektiivissä ajatellaan yksilön olevan viestin vastaanottaja ja lähettäjä. Kaksisuuntaisen viestinnän vuoksi on luonnollista tarkastella rinnakkain ulkonäön hallintaa ja havainnointia. (Kaiser 1990: 39.) Symbolisen vuorovaikutuksen perspektiivin läpileikkaava ajatus on, ettei sosiaalista ympäristöä ja ihmistä pukeutumisineen ja ulkonäköineen voi erottaa toisistaan. Pukiessamme tai ostaessamme vaatteita luomme omaa persoonallisuuttamme, mutta saatamme hakea tiettyä vaikutelmaa tai arkisemmin johonkin tilanteeseen sopivuutta. (Kaiser 1990: 39, 41.)

Usein suunnittelijat asettavat vaatteisiin omat mielikuvansa käyttöyhteydestä, jolloin niillä on valmiita taustamerkityksiä. Yhdistelemällä eri vaatteita ja käyttämällä niitä eri yhteyksissä kuin suunnittelija oli ajatellut, rakennamme jo olemassa olevien merkitysten ohelle uusia merkityksiä. Rakennamme merkitykset eri prosessien kautta, koska ne eivät siirry meihin passiivisesti. Tämä voi tapahtua muun muassa suorissa kasvokkain tapahtuvissa, tai vaihtoehtoisesti epäsuorissa vuorovaikutustilanteissa, esimerkiksi katsoessamme median välittämää viestiä. (Kaiser 1990: 42- 43.)

5.3 Kulttuurinen perspektiivi

Vallitseva kulttuuri antaa meille kehyksen tulkita maailmaa missä elämme. Se pitää sisällään oman ideologian, arvot ja tavat. Kulttuuri tuottaa, tarjoaa ja siirtää pukeutumiseen ja ulkonäölle siellä tunnettuja merkityksiä. Käsin kosketeltavat tuotteet, vaatteetkin ilmentävät jotain syvälle juurtuneita ideologioita tai uskomuksia. Kulttuuri voi myös tarjota pukeutumisen avulla ilmenevän ”sosiaalisen kategorisoinnin”, mutta usein se on jotain abstraktimpaa. (Kaiser 1990: 49-51.)

Samansuuntaisen pukeutumisen ja ulkonäön viestien tulkitsemisen mahdollistaa kulttuuristen koodien sisällään pitämät ”suuntaviivat, suositukset”; ne näyttäytyvät enemmän tunteina kuin sanallisina ilmaisuina. Ne tukevat myös käsitystä siitä, mitkä vaatteet ja asusteet (accessories) kuuluisi pukea samassa yhteydessä. (Kaiser 1990: 54.) Omassa kulttuurissaan elävillä yksilöillä on myös mahdollisuus vaikuttaa kulttuurin muodostumiseen moni- ilmeisellä ja vivahteikkaalla, ehkä rajojakin rikkovalla vaatteiden käytöllä erilaisissa asiayhteyksissä (Kaiser 1990: 51).

Kunakin aikakautena suuntaviivoja määrittävät erilaiset tekijät. Mikäli Kotiliesi-lehden nähdään toimineen vuosikymmenten ajan tuoreimpien pukeutumisharjojen antajana ja yhteiskunnassa vallitsevien olojen ja hyväksyttävien arvojen esiintuojana, samalla pyrkien linjaamaan suomalaisten naisten pukeutumista eurooppalaiseen suuntaan (Aikasalo 2000: 21, 269), voidaan Marimekon vaatteisiin nähdä piirtyvän voimakas kulttuurinen muutosvoima, kuten Arja Turunen (2002: 94) pro gradu työssään toteaa.

Marimekon vaateen ollessa yksi esimerkki kulttuurisesta ilmaisukeinosta (ideologisesta viestistä), sisältyy merkitysten lisäksi vaatteeseen myös arvokysymys. Erilaisten mielen prosessien kautta arvot määrittävät ilmaisukeinoiniin liittyvää hyödyllisyyttä. (Kaiser 1990: 51.) Pukeutumiseen muutosta määritellään myös ulkopuolelta, josta esimerkkinä Helsingin Sanomien artikkeli vuodelta 1983:

Itäeurooppalaisuus antaa vaatteiden työteemalle voimakkaampaa sävyä. Se on tapa uudistaa farkku- ja vapaa-ajan vaatetuksen alue. Siinä siirrytään amerikkalaisesta cowboy- ja farmarityylisestä eurooppalaiseen vastaavaan. Syy, miksi uudistettavaksi teemaksi on valittu juuri työ, on siinä, että yhä useampi ihminen tarkastelee idän ja lännen välisten suhteiden kehittymistä ja kehittymättömyyttä. (Laiho - Leino 1988:50, alun perin Helsingin sanomat 1.11.1983)

Mia Rouvisen (2010: 3) artikkeli sanomalehti Karjalaisessa tuo esiin median tavan rakentaa pukeutumista kulttuurissamme. Artikkelin muistuttaa rannekellojen paluusta ”pukeutumisen osana, joka saa maksaakin”. Rouvisen artikkeli tekee selväksi, että entisajan malliin rannekellon käyttötarkoitus puhtaasta ajannäyttäjäksi muotoutuu entistä enemmän statussymboliksi ja koruksi. Samaisessa lehden numerossa käsitellään myös oppilaan saamaa sakkotuomiota, jonka yhtenä perusteena oli opettajan ulkonäön arvostelu (Launonen 2010: 6).

Jokainen edellä esitetyistä kolmesta näkökulmasta tarkastelee samaa oletusta pukeutumisen tärkeydestä todellisuuden hahmottamisessa, kuitenkin sulkematta toisiaan pois. Yhdistämällä ja hyväksyen, että nämä kolme perspektiiviä omine tieteenalakohtaisine painotuksineen kulkevat, osin limittäin, voidaan tarkastella pukeutumisen ja ulkonäön merkityksiä ihmisille laajemmin. (Kaiser 1990: 57.)

6 TUTKIMUSONGELMA

Voi olla tilanteita, joissa sanallinen viestintä on lämmintä ja tilanteeseen sopivaa, mutta näemme vain ajan mukaisen vaatetuksen, paljon koruja, hienon kellon tai kiiltävät kengät. Mikäli näin käy, voidaan pohtia onko vuorovaikutus onnistunutta. Tämän ajatuksen liitän sosiaalialan työpukeutumiseen asettaen tutkimuskysymyksiksi:

1. Mitä merkityksiä palveluiden käyttäjät antavat työntekijänsä pukeutumiselle? 2. Mitä kokemuksia ja tunteita työntekijän pukeutuminen heissä herättää? 3. Millaiset pukeutumisen elementit kyseisiä tunteita ja kokemuksia herättävät?

7 AINEISTON HANKINTA

Tässä tutkielmassa käytän teemahaastattelua sen joustavan rakenteen takia. Tällöin keskustelua eivät johdattele tarkat kysymykset vaan teemat, joiden tarkoitus on toimia tukirunkona tutkijalle. Teemat nousevat, ja ne valitaan etukäteen tutkimuskysymyksen ympärillä vallitsevasta esiyymmärryksestä ja/tai aiemmasta teoria- ja tutkimustiedosta. Samoja teemoja ei ole kuitenkaan välttämättä käyttäen aineiston analysoinnissa, jolloin analyysi on aineistolähtöinen. (Eskola-Suonranta 2008: 79, 86, 151, 152.) Toisena vaihtoehtona oli avoin haastattelu, mutta vapaampi keskustelu olisi saattanut tuoda haasteen struktuurin pitämiseksi ja siten myös analysoinnille.

Tässä tutkielmassa informantteja, osallistujia ovat pääkaupunkiseudulla sosiaalipalveluiden käyttäjät tai sosiaalipalveluita käyttäneet, jotka ovat olleet sosiaalialan ammattilaisen tapaamisella ainakin kerran. Informanttien sukupuolta tai ikää ei ole rajattu, mutta syntyperältään heidän tuli olla suomalaissyntyisiä, koska merkitysten käsittäminen on kulttuurisidonnaista (Kaiser 1990: 213; Moilanen-Räihä 2007: 46).

7.1 Tutkimusjoukko

Relevanttia tutkimusjoukkoa etsiessäni hain tutkimuslupaa kolmesta Uudellamaalla sijaitsevasta kunnasta. Espoon kaupunki myönsi luvan keväällä 2010 ja espoolaisen sosiaaliaseman sosiaaliohjaajien tehtäväksi jäi haastateltavien etsintä kesän 2010 aikana. Tutkielmasta kiinnostuneita haastateltavia ei kuitenkaan löytynyt, joten venyneen prosessin vuoksi aktivoitin ystäväni ja kollegani monipuolisista yhteyksistä informanttien etsintätyöhön. Heidän sukulaisistaan ja ystävistään löytyi tutkielmani monipuolinen tutkimusjoukko, jotka osallistuivat vapaaehtoisesti ilman palkkiota. Erityisperusteita rajata tutkimusjoukosta miehiä tai naisia ei ollut, tarkastelun lähtökohtien ollessa vuorovaikutuksessa.

Kolmesta naisesta, iältään 20, 41, 61 sekä yhdestä 21 vuotiaasta miehestä koostuvasta tutkimusjoukosta yksi oli asioinut pelkästään lastensuojelun sosiaalityöntekijän palveluissa, kolmella haastateltavista oli kokemusta toimeentulotuesta sekä lastensuojelun sosiaalityöntekijän palveluista. Haastattelun aikana kävi ilmi, että yhdellä osallistujista oli vuosikymmenten takaista kokemusta sosiaalialan työstä. Ajallisesti tutkimusjoukon kokemukset sosiaalipalveluiden käyttämisestä sijoittuvat 1990- 2000-luvuille ja yhteistyösuhde sosiaalipalveluihin vaihteli muutamasta kuukaudesta vuosikymmeneen.

7.2 Haastattelu

Kaiserin teoriaa on hyödyntänyt Neene Honkavaara (1997: 11-25) tutkiessaan eräiden 30- 40 -vuotiaiden naisten ja miesten pukeutumiskäsityksiä. Operationalisoidessaan Kaiserin (1990: 29- 63) teoriaa avainsanoiksi taulukon yksi mukaisesti, linjasi hän tutkielmansa problematisointia siten, että yksilön perspektiiviä syvennettiin teorialla havaitsemisesta ja taiteen kokemisesta.

TAULUKKO 1. Alakoodien tunnussanaluettelo (Honkavaara 1997:58).

<u>YKSILÖ</u>	<u>VUOROVAIKUTUS</u>	<u>KULTTUURI</u>
havaitseminen	kommunikaatio	arvot
käsittäminen	viestit	uskomukset
tiedon käsittely	symbolit	historia
tapojen kokoelma	yhteenkuuluvuus	eri kulttuurit
ajatusrakenteet	samanlaiset tulkinnat	sukupuoli
jatkuvuus, pysyvyys	merkkituotteet	sosiaaliluokka
esteettisyys	roolit	ikä
värit	mielikuvat	feminiinisyys
minäkäsitys		maskuliinisuus
uutuus, erilaisuus		kapinallisuus
		semiotiikka
		status

Kommunikaation, viestien ja merkitysten pohjalta hän lähestyi ihmisten välistä vuorovaikutusta. Kulttuurin näkökulmaa hän täsmensi ajatuksilla ihmisestä ja ympäristöstä sekä postmodernismista. Käyttämäni teemahaastattelurungon teemoina toimivat Susan Kaiserin (1990) teorian pääteemat yksilö, vuorovaikutus ja kulttuuri. Lihavointitoimintoa hyödyntäen olen korostanut oman tutkielmani kannalta asettamiani rajoituksia, tärkeitä asiasanoja. Tulkintani mukaan ne ovat olleet esillä myös Mikkosen (2002) tutkielman vastauksissa.

Runkoa muokattiin kahden esihaastattelun perusteella toimivammaksi ja kattavammaksi. Esihaastateltavat eivät kuvien tarkemmassa tarkastelussa kiinnittäneet huomiota esimerkiksi koruihin, vaikka ne kuitenkin olivat esillä Mikkosen (2002) työssä. Toisen esihaastateltavan kommentti, joka oli asioinut vain kirjallisesti, eikä tavannut työntekijäänsä: “Vähän vaikee sanoo kun en mä oo nähnyt sitä tyyppiä”, korosti tutkimusjoukon yhteisten piirteiden tärkeyttä.

7.3 Valokuva johtolankana

Teemahaastattelun tueksi ja keskustelunherättäjäksi muodostin Mikkosen (2002) löytämistä teemoista viisi mallinnettua pukeutumiskokonaisuutta, jotka valokuvasin. Valokuvan käyttö tieteellisessä tutkimuksessa on haasteellista, koska täysin objektiivista valokuvaa ei ole, Jouko Keskinen mukaan (Keskinen: 2) valokuva on ”kuvaushetkellä tapahtuva todellisuuden rajaus”. Valokuvassa kyseessä on aina kontekstiin kietoutuvan kolmikentän; kuvaajan (-jien), katsoja (-jien) ja valokuvan muodostama kehä, joka muistuttaa valokuvan iäisestä keskeneräisyydestä.

Kuvan ottaja käyttää omaa tulkintaansa, jolloin kuvaan väriytyy hänen ajatuksensa halutusta atmosfääristä, mutta myös tulkitsevan osapuolen tulkinta, jolloin ”lainaamme sille menneisyyden ja tulevaisuuden”, joka takaa merkityksen syntymisen. (Keskinen: 2, 3). Valokuva voi joskus synnyttää voimakkaan tunnereaktion, jolloin voidaan käyttää Roland Barthesin termiä punctum (Burnett 1991), mikä muistuttaa kuvalla olevan ”kyky toimia muistin manipuloijana, ajatusten herättäjänä ” (Keskinen: 5).

Jouni Keskinen (Keskinen: 1) jaottelun mukaan visualisointi, informatiivinen, analyttinen ja tulkinnallinen käyttö ovat neljä erilaista tapaa käyttää valokuvaa tieteellisessä kontekstissa. Muuttuvia tekijöitä ovat kuvien saatavuus, tutkielman tekijän kokemus, tutkimusongelma ja tutkimusaihe. Näistä neljästä valokuvan käyttötarkoituksesta visuaalinen (illustraatio) ja tulkinnallinen tapa ovat lähimpänä tutkielmani suuntaa.

Visuaalisessa käyttötavassa lähtökohta on jonkin tekstin visualisoiminen jälkikäteen, jolloin tarkoituksena ei ole tuottaa uutta tietoa, mikä sen sijaan korostuu tulkinnallisessa tarkastelunäkökulmassa. Tulkinnallisessa näkökulmassa valokuva toimii pohjana perustelulle, argumentaatiolle kuvan toimiessa ”tulkinnan synnyttäjänä”. Visuaalisessa

kuvassa tärkeää on kuvan esittävyys, tulkinnallisessa kuvassa vuorostaan kuvan tulkinta ja konteksti. Tulkinnallisessa käytössä kuvat toimivat lähteenä ja tuotettu teksti tulkitsee kuvaa, jolloin ”teksti ja kuva muodostavat kokonaisuuden joka on enemmän kuin osiensa summa”. (Keskinen: 1) Tässä tutkielmassa tuotettuna tekstinä toimivat litteroidut haastattelut.

Haastateltavan jaksamista ja keskittymiskykyä edistääkseni yhdistin värit valkoisesta mustaan sekä käytännöllisyyden teemat muihin teemoihin. Valintaa tukee myös Mikkosen työn saama arviointi (Eräsaari – Kulmala 2002), joten muodostettaviksi teemoiksi jäivät varallisuuden ääripää, uskottavuuden tavoittelu, persoonallisuus ja seksuaalisuus. Mallinnuksia tehdessä oli aluksi tarkoitus käyttää ammattitaitoista somistajaa, joka löytyikin Jobita.fi verkkopalvelun kautta. Hänellä itsellään ei ollut käytössä vaatevarastoa, joten käytettävien vaatteiden hankinta olisi jäänyt minulle. Otin yhteyttä helsinkiläisiin vaateliikkeisiin, joista yksi olisi suostunut lainaamaan vaatteita veloituksetta kuvauksia varten. Usean yrityksen käytäntöihin ei sisällynyt vaatelainaukset ammatillisiin opinnäytetöihin ja usein lainaukset rajattiin tapahtuvaksi lehdistökortilla.

Ajatukseen vaatteiden hankkimisesta, palauttamisesta, pukemisesta ja kuvaamisesta sisältyi resursseihin nähden liian monta liikkuvaa osaa, joten päädyin etsimään mallit ystäväpiiristä ja ystävien avustuksella. Kaikki mallit ovat sukupuoleltaan naisia, koska Mikkosen (2002) tutkimustulokset perustuvat naissosiaalityöntekijöiden vastauksiin. Jokainen sai tietoonsa hänelle valitsemani teeman. He saivat valita vaatteet, joita he käyttäisivät tutkielman mukaisessa kontekstissa sosiaalityötä tehdessään. Näin kuviin saatiin selkeästi enemmän aitoa otetta, mikäli vaihtoehtona olisi ollut, että kaikki vaatteet mallien päällä olisi lainattu tai ostettu kauposta uutena. Erityisen räväkkää pukeutujaa ei löytynyt ja muut pukeutujat valitsivat vaatteensa pitkälti harmaa- musta- tummasävyisiksi, joten sovelsin itse persoonallisen pukeutujan. Koin tämän tarpeelliseksi, koska punainen väri ja maininta ”Indian basaari” tyylistä pukeutumisesta olivat esillä Mikkosen (2002: 52, 57) työssä.

Kuvasin mallit istuen ja seisten digitaalikameralla kerätäkseni kuvamateriaalia samalla kartoittaakseni parhaita kuvakulmia. Kuvauskulmat ja asennot pyrin pitämään mahdollisimman samanlaisina kaikkien mallien kohdalla. Luonnollista on, että jokaisessa kuvassa ilmenee esimerkiksi persoonallista asentoa. Valokuvauksen jälkeen

valitsin valaistuksen ja kokonaisuunnistumisen suhteen parhaimmat kuvat, joissa vaatteiden yksityiskohdat ja värit näkyivät selvästi. Näistä kuvista retusoin mallien kasvot anonymiteetin turvaamiseksi. Kaksi tehtyä esihaastattelua toivat esiin, että lisäarvoa materiaaliin ei tuottaisi se, että käytössä olisivat olleet kollaasit (kuvio 2), jossa malli seisoo ja istuu. Haastattelutilanne itsessään ei vaikuttanut informantille mielekkäältä suuren havaintoaineuksen takia.

KUVIO 2. Kollaasi kahdesta positiosta. (Keronen 2010)

Kuvaaja on aina valintojen edessä tehdessään rajauksia. Jotain otetaan mukaan ja jotain jätetään pois (Keskinen: 4). Tein kuvista tarkoituksenmukaisesti mahdollisimman pelkistettyjä kuvien tulkinnan helpottamiseksi. Useiden mielipiteiden mukaan ottamani kuvat retusoitune kasvoineen ja pelkistyksineen sopisivat myös rikosseuraamusalan aikakausjulkaisuihin. Kuvien efektiivisyys, vaikutus on erilainen kun valokuva kiinnitetään, esimerkiksi kuvatekstin avulla asiayhteyteen (Keskinen: 4-5), tässä tutkielmassa sosiaalialan toimipisteisiin.

Pukeutumisen kuvaamisen ollessa verbaalisesti haasteellista, kuten Turunen (2002) tutkimustaan tehdessään huomasi, perehdyin valokuvien käyttämisen tueksi Marilyn DeLongin (1987: 11,12) esittämiin visuaalisiin harjoitteisiin. Harjoitteiden nähtiin vievän lähemmäksi valokuvaa ja useat harjoitteet olivatkin monivaiheisia. Näin esimerkiksi harjoituksessa, jossa kuvien sanallisen tulkinnan helppoutta tai vaikeutta lähestyttiin kolmivaiheisen, pari- ja yksilötehtäviä sisältävän prosessin kautta. Monivaiheisuuden vuoksi niiden suora käyttö lisäarvon saamisen merkityksessä olisi

ollut kyseenalainen. Tutkielman kannalta harjoitteista saatava hyöty näkyi haastatteluissa esimerkiksi sisäisenä ymmärryksenä ajan antamisesta ja laajemmasta tarkastelukulmasta pienimpään etenemisenä. Näin kuvien herättämä ensivaikutelma saatiin paremmin esille.

8 AINEISTON ANALYSOINTI

Haastattelut kestivät 45 - 80 minuuttia ja ne toteutettiin informanttien kodeissa, työpaikoilla ja kirjastossa. Resurssikysymysten vuoksi yksi haastatteluista toteutettiin tutkielman tekijän luona. Eettisesti herkän aiheen takia tärkeintä oli taata mahdollisimman rauhallinen ympäristö. Haastateltavat saivat itse ehdottaa heille sopivaa haastattelupaikkaa, mutta tarvittaessa haastattelut olisi toteutettu oppilaitoksen tiloissa. Yksi osallistujista mainitsi nauhurin läsnäolon jännittävän, orientoiva keskustelu kuitenkin vähensi haastattelutilanteen jännitystä tuntuvasti. Näin pystyttiin rakentamaan luottamuksen siltaa mikä on saatavan aineksen suhteen merkittävää (Eskola - Suoranta 2008: 93).

Litteroin aineiston mahdollisimman nopeasti aineiston keräämisen jälkeen, jolloin 'ote' aineistoon syveni. Samalla pystyin tekemään arviota, milloin tutkimuskysymyksiä vastaava aineisto on kerätty. Kolmannen haastattelun kohdalla saman sisältöisiä mainintoja oli runsaasti, jolloin voidaan puhua saturaariosta (Eskola – Suoranta 2008: 62, 63), koin kuitenkin tärkeäksi varmistaa aineiston linjaa tekemällä myös neljännen haastattelun.

Yhden haastattelun toteuttaminen kirjastossa toi äänitteeseen ajoittain voimakasta taustamelua, joka teki litteroinnista osin haasteellista. Litteroitaessa yksilöivät tiedot, kuten informanttien mainitsemat nimet ja kaupungit korvattiin merkkilyhdistelmällä, ja mahdollisissa suorissa lainauksissa ne esitetään: “---“ . Litteroinnissa on keskitytty sanallisiin ilmaisiin, ääntelyt ja murahdukset pois sulkien. Haastattelutilanteen osapuolet on eritelty, h tarkoittaa haastattelijaa ja tunnukset: v1- v4 vastaajia. Litteroidun aineiston määrää vähensi kymmenen minuutin edestä yhden haastattelun tiedonsiirrossa tapahtunut ongelma. Yhteensä aineistoa kertyi 66 sivua.

Kävin läpi litteroitujen haastattelujen tulostettuja versioita muutamia kertoja, jolloin syventyi käsitys mikä aineistossa on tärkeää. Aineisto analysointiin sävyjen ja aiheen

abstraktiuden vuoksi aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysin ytimessä on ”tekstin merkitysten analysointi”, unohtamatta inhimillistä todellisuutta. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi koostuu kolmivaiheisesta analyysiprosessista, pelkistämisestä (redusointi), ryhmittelystä (klusterointi) sekä abstrahoinnista, jossa “erotetaan tutkimuksen kannalta olennainen tieto” ja käsitteellistämisen avulla lähestytään teoreettisia käsitteitä. Ennen abstrahointia tapahtuvassa pelkistämisessä analyysiyksikkönä toimii pääasiassa lause tai sen osa, jolloin käsittelemättömästä aineistosta poimitaan tutkimuskysymyksiin suuntaava, merkittävä massa. Jäljelle jääneen tekstimassan työstämistä jatketaan ryhmittelyllä. Siinä aineistoa tiivistetään alaluokkiin ilmiön yhteisten (tai erottavien) ominaisuuksien tai piirteiden kautta. (Tuomi- Sarajärvi 2009:103, 108-111.)

Analysoinnissa ongelmallista oli, että moni alkuperäisilmaus olisi sopinut useampaankin muodostuneeseen luokkaan. Näin esimerkiksi jakkupuvun ja kulttuurin suhteen. Jakkupuvun sopiessa työpukeutumiseen, ilmeni myös viitteitä, joiden perusteella sijoittaminen tyylitietoisuuden luokkaan olisi ollut mahdollista. Kulttuuri sopi ja periaatteessa kuuluisi jokaiseen luokkaan. Ennen lopullisen analyysin valmistumista se tarkentui useita kertoja, saaden lopullisen muotonsa. Taulukossa kaksi on esitelty aineiston analyysiä sekä muodostuneet pääluokat: tyylitietoisuus, kokemusten ja sitoutumisen synteesi sekä kontekstiherkkyys.

TAULUKKO 2: Aineiston luokittelu

ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
vaatteiden rakenteelliset tekijät	Pukeutumisen yksityiskoh- tien sopuisuus	TYYLITIE TOISUUS
yksittäisten asusteiden herättämät tunteet		
asukokonaisuuteen liittyvät seikat	Kokonaisuuden hallinta	
värimaailman positiivisuus		
tyylikkyys		
merkkivaate		
työskentelyn prosessi	Vaikutukset työskentely- prosessiin	KOKEMUKSIEN JA SITOUTUMISEN SYNTEESI
negatiiviset tunne- reaktiot		
negatiivista sävyä muuttavat tekijät		
palaute	Vuorovaikutus	
viestintä		
havaintokyky		
konteksti	Organisaation ja sen osien merkitys	KONTEKSTIHERKKYYS
kulttuuri		
kuvauksiin vaikuttavia taustatekijöitä		
erilaisia kuvauksia	Työpukeutuminen	

9 TULOKSET

9.1 Tyylitietoisuus

Pääluokkaan tyylitietoisuus latautui voimakkaana pukeutumisen kokonaisuuden hallinta. Se näkyi vastauksissa moniulotteisena: asukokonaisuuteen liittyvinä seikkoina, värimaailman positiivisuutena, tyylikkyytenä, merkkivaatteisiin liittyvänä keskusteluna sekä kaikkien näiden sopusuhtaisuutena. Kahdessa vastauksessa asukokonaisuuteen katsottiin kiinteänä osana kuuluvan vaatteiden hoitamisen. Varsinkin silittämistä kaipaavat vaatteet kiinnittivät huomion, mutta myös pedantti käyttö nähtiin tähdellisenä kokonaisuuden kannalta.

V3: eihän se oo juopon napissa, mutku se tolleen repsottaa

Pukeutumisen kokonaisuuden tärkeys oli esillä jokaisessa vastauksessa, ja rinnalla kulki myös näkemys tunteesta mikäli työntekijä ‘yrittää’ muodostaa kokonaisuutta. Kahden vastaajan ajatukset yrittämisestä tarkentuivat konkreettisiin koruihin, mutta ‘yrittämisellä’ viitattiin myös vaatteella naamioitumiseen. Tuolloin työntekijän ei katsottu luottavan itseensä.

Et se noilla vaatteilla yrittää jotenki olla enemmän ku mitä se on. (v3)

Pukeutumiskokonaisuudessa värimaailma koettiin osana hyvää pukeutumisen hallintaa ja siihen liitettiin värien positiiviset ja rauhoittavat kokemukset. Positiiviset maininnat värienkin suhteen kiinnittyivät haastateltavien omiin kokemuksiin miellyttävästä pukeutumisesta. Värien maininnoissa oli suurta hajontaa, siinä missä keltainen ja vihreä olivat haastateltavista mainitsemisen arvoisia, saivat sijansa myös oranssi, ruskea, pinkki sekä fuksianpunainen. Aivan kirkkaan punainen, harmaa ja musta olivat aineistossa negatiivisina kuvattuja värejä. Haastateltujen kokemukset värien rauhoittavasta vaikutuksesta korostuivat sosiaalialan työkenttään ‘sopimattomissa’ vaatekappaleissa:

Joo, kyllä. Itse asiassa joo, värit on iso asia, niinku senkin lyhythameisen kohalla, se että ne oli rauhalliset värit ni tasapainottaa tota juttua. Et totaa, vaikka vaatekappaleina toi hame on ehkä hiukan lyhyt virkatyöhön, mahdollisesti, et noi rauhalliset värit lieventää syntiä vähäsen, tai aika paljonkin. (v4)

Kuten sitaatissakin, värien saamat merkitykset liitettiin yksittäisiin vaatteisiin. Värit tulivat toissijaisesti vaatetyyppiin nähden mikäli vaate kiinnitti ensin huomion, kuten “ehkä hiukan lyhyt virkatyöhön”. Hameen käyttämistä itsessään ei moitittu, vaikka helman pituus herättikin huomiota. Asialliseen työpukeutumiseen koettiin kuuluvan myös tämän tyyppisten asusteiden hallintakyky, esimerkiksi sukkahousuilla hameen ollessa ‘liian lyhyt’. Muita selkeitä mainintoja vaatteista olivat villapaita, kauluspaita-villapaitayhdistelmä ja farkut. Villapaitaan viitatessa sen mainittiin kuvaavan sitoutumista ja helppoa lähestyttävyyttä. Kauluspaita - villapaitayhdistelmä koettiin yleispätevänä ja neutraalina, mutta yhdistettynä hameeseen muodostui yhden vastauksen mukaan lakialaa opiskelevan status. Farmarihousut saivat lähtökohtaisesti neutraaleja mainintoja.

Vaikka haastateltavat pitivätkin osaa käyttämästäni pukeutumiskokonaisuuksista tyylikkäänä tai “tässä hetkessä kiinni olevina” (v4), määrittä onnistunutta ja ennen kaikkea luontevaa tyylikkyyttä enemmän pienet asiat, kuten huivi. Muina tyylikkyyttä lisäävinä pieninä asioina mainittiin työvaatteiden asiallinen leikkaus ja kankaan kuvio sekä muut tulkintapohjaa lisäävät elementit kuten korut, kengät, hiukset ja silmälasit.

Jotain uutta, ehkä toi huivi. Huivi joka tuo sitä pientä trendikkyyttä siihen. (v3)

Pukeutumisen yksityiskohdissa korut nousivat päärooliin. Niiden osalta aineisto on pääosin positiivinen. Niiden koettiin pehmentävän vaikutelmaa, erityisesti vaatteiden antaessa kovahkon vaikutelman. Raja korujen pehmentävän vaikutuksen ja varallisuuden korostamisen välillä nousi kuitenkin esiin ja useissa vastauksissa rajaa etsittiin häilyvillä ja yksilöllisillä termeillä. Ikäkysymys nostettiin myös esiin, eikä selkeitä eroja nuoren tai iäkkäämmän työntekijän korujen sopivalle käytölle ilmentynyt. Uskottavuus oli lähtökohta, johon pehmentävä vaikutus kietoutui.

Korut on kivoja, itse asiassa tälläkin ihmisellä korukin kaulassa pehmentäis tätä juttua, koru tällä neidillä kaulas. Se olis jo sellane pehmeämpi juttu. (v4)

Joo ei kyl nuorellakaan saa olla ranteen täynnä kaikkee, et hirveit määrii niinku. (v2) H: [...] v2: joo. Se tekee siitä työläisen niinku uskottavamman.

Haastatteluissa kenkien nähtiin olevan asukokonaisuuden toimimaton osa, muutoin maininnat kengistä käsitelivät kontekstiin sopimattomuutta tai sopivuutta. Kenkiin kiinnitettiin erityistä huomiota kolmessa haastattelussa. Reaktiot kengistä nousivat luonnollisesti myös omakohtaisista mieltymyksistä, jolloin kaikki kengät eivät saaneet tarkempaa perustelua kontekstiin toimivuudesta, vaan suoran ilmauksen: “ihän kauheet kengät” (v1). Parhaimmillaan yksityiskohdat koettiin elävöittävinä ja persoonallisina, mutta jossain tilanteissa niiden nähtiin kuitenkin vievän uskottavuutta.

...niin sitten se uskottavuus katoaa, koska löytyy tälläisiä omituisia yksityiskohtia. (v4)

Aineiston mukaan tyylikkyyttä ei tarvitse myöskään luoda merkkivaatteilla, jotka saivat aineistossa negatiivissävytteisiä viitteitä, kuten vaurauden korostaminen (v1) ja aikuisen lapsellisena pukeutumisvalintana (v4). Kahdessa vastauksessa tyylikkyys nostetaan

esiin työntekijän tyyllitaitona, johon kiinnitettiin ymmärtävästi huomiota, “jos sillä ei oo sitä värisilmää” (v2). Tyyllimokat koettiin osin inhimillisenä, kaikille joskus sattuvina. Tyyllitietoisuus pääluokkana voidaan kiteyttää:

...mua ärsyttää eniten ihmiset jotka sitten heittää vaan jonkun random vaateen päälleen ja sit ne aattelee ettei niiden tarvii tehdä yhtään mitään. Et nyt mulla on tää hieno vaate ja sit mun ei tarvi harjata mun hiuksii, eikä mun tarvii laittaa rannekorui tai mitään korui, tai voin mä pitää tätä samaa tyhmää rannekelloo, vaik tää ei yhtään sopis mun vaatteisiin. Mutku mulla on tää hieno vaate, mun ei tarvii niinku aatella mitään muuta. Koska se on se kokonaisuus eikä vaan se yks vaatekappale. (v1)

9.2 Kokemusten ja sitoutumisen synteesi

Kokemukset työpukeutumisesta sekä haastattelun pukeutumiskuvat herättivät voimakkaitakin, itse tapaamisten kulkuun pitkäjänteisestikin vaikuttavia tunteita. Tunteet huonommuudesta tai oman negatiivisen kokemuksen näkeminen työntekijässä näyttäytyivät vaivaantuneena puhumattomuutena, tunteena halusta päästä tilanteesta nopeasti pois, kateutenakin. Kateutena erityisesti silloin jos työntekijä pukeutui tavanomaista varakkaammin:

Kateutta siitä ettei tarvi [työntekijän] tulla tänne toimeen, hakemaan tätä toimeentulotukea. (v1)

Pukeutumisen koettiin myös haastavan palvelun käyttäjää, jolloin se koettiin tunteena, että työntekijän persoonaan täytyisi ottaa kantaa, tai osana epäammattimaista käytöstä. Näissä tilanteissa pukeutuminen provosoi testaamaan työntekijän ammattipätevyyttä, esimerkiksi lainsäädännön osalta tulkintapohjan lisäämiseksi. Mikäli työpukeutuminen erosi huomattavasti asialinjasta, herättivät pukeutumisen ääripäät myös todellisen kysymyksen työntekijän statuksesta:

Jos se tulis hakemaan jostakin lapset, niin mä en luovuttais tällaiselle lasta, mä en luovuttais. h: [...] v2: joo mä kysyn, et mä haluan nähdä kortit ja kaikki vempheet että. (v2)

Onko nää sun aikasemmat työntekijät näyttäny dokumenttia, että he on sosiaalityöntekijöitä... (h)

Ei oo, mutta ku kuiteskii niil ei oo ollu tällane asu päällä. (v2)

Pukeutumisen itsessään herättäessä moniulotteisia tunteita ja merkityksiä oli aineistosta löydettävissä elementtejä, jotka muuttavat pukeutumisen herättämää negatiivista sävyä miellyttävämpään. Kaikki haastateltavat kokivat puheen vaikuttavan positiivisesti. Tuolloin pukeutumisen katsottiin olevan toissijaista, vaikka valitut vaatteet joissain tapauksissa jäivätkin mietityttämään. Merkittävää olivat haastateltavien näkemykset asioimisen pakosta yleisesti, mutta ne voimistuivat mikäli työpukeutumisen herättämiä negatiivisia sävyjä ei lievittänyt puhe tai persoona. Puheen suhteen yhdessä vastauksessa korostettiin, että mikäli pukeutumisen osa herätti epämiellyttävän tunteen, jota puhe provosoi, koettiin pukeutuminen entistä negatiivisempaan. Tuolloin ne näyttäytyivät toiveina toisesta työntekijästä tai vaihtoehtoisesti ymmärtävinä, jolloin ‘erikoisempi’ työpukeutuminen katsottiin kuuluvan työntekijän persoonaan hyväntahtoisesti.

No sen pitää avaa suu, niin sillo mä tiedän sen mis mennään. (v2)

Tulosten mukaan kokemukset työntekijän persoonan positiivisesta korostamisesta pukeutumisen avulla hyväksyttiin pukeutumisen ollessa lähtökohtaisesti asiallista. Sosiaalialan työkokemusta omaava haastateltava toi esille ymmärryksen taustalla vaikuttavista muuttujista, kuten sosiaalialan ammattilaisten matalasta palkasta ja kulloisellakin hetkellä myynnissä olevista vaatteista. Muiden osallistujien ymmärtävät elementit liittyivät enemmän hyväksyntään työntekijän henkilökohtaisen tyylietietoisuuden puuttumisesta.

Hyväntahtoinen ymmärrys tai asialinjasta poikkeava pukeutuminen oli haastateltujen mielestä kertomisen arvoinen asia. Jokainen haastateltava oli kertonut, tai olisi valmis kertomaan lähipiirilleen kokemuksensa sosiaalialan toimipisteessä asioimisesta myös työntekijän pukeutumisen osalta. Varsinkin kummallisissa yksityiskohtissa se korostui.

Todennäköisesti ottanut kännykän esiin ja laittanut jollekin mun kämppikselle tai mun parhaalle kaverille viestin et oh my god et täl tyyppil (...), mikä tää on tää tyyppi tai ainakin jälkeenpäin laittanut. (v1)

Vastauksissa ilmenneiden mainintojen mukaan työntekijän alkaessa hoitamaan kirjallisia töitä, esimerkiksi päätöksen valmistelua tietokoneella, alettiin kiinnittämään huomiota pukeutumisen yksityiskohtiin. Tapaamisen alussa pukeutumisen suuremmat linjat saivat huomion, antaen haastateltaville ennakkoaajatuksia tulevasta tapaamisesta ja työntekijän persoonasta, positiivisessa tai negatiivisessa merkityksessä.

Mä oisin varmaan kelannu et voi vittu, emmä jaksa puhuu tommosen hipin kans just nytte, et mä en jaksa keskustella siitä että, tää varmaan rupeis kertomaa jotai, niinku oikeesti jotain kunnon moralisointii sellasel hymyiasial, hymyasenteella. (v1)

Joo-o, tää on kans sellane rempsee kiva, mä luotan tähän naiseen. Meil menee kivasti ja on varmasti... (v2)

Tunteiden kollektivisointi oli helpompaa kuin palautteen antaminen asiattomana koetusta pukeutumisesta suoraan työntekijälle tai hänen esimiehelleen, mikä koettiin haastavana. Haastattelun aikana muutama osallistuja hahmotteli millä sanoilla he mahdollisesti antaisivat palautetta. Palautteen antamisen esteenä koettiin sen liian voimakas personoituminen työntekijään tai palautteen antajaan. Palautteen nähtiin vaikuttavan päätöksentekoon negatiivisesti tai aiheuttavan asiakkaan omien kasvojen menettämisen.

Että tota koska ainakin ensivaikutelman perusteella mulla tulis tollasesta ihmisestä mieleen just tylsä ja herkkä, ja se varmaan vetäis itensä hirteen, sillee että sulla on vähän kummalliset vaatteet. (v3)

Pukeutumisen kokonaisuus tai sen osien koettiin johdattelevan vuorovaikutusta, vieden pois asialinjasta. Tällaisia elementtejä olivat niin kirkkaan punainen väri kuin työntekijän eroottisina miellettyjen fyysisten ominaisuuksien korostaminenkin. Persoonallisemmat yksityiskohdat, kuten lävistyksen ilmenivät vastauksissa myös. Osa vaatteista herätti pintaa syvemmälle ulottuvia kysymyksiä.

Ehkä tästä jäis pohtimaan sitä et ois täl ihmisel alusvaatteet vai ei. (v1)

Aineistossa kokemuksia liitettiin myös etäisyyksiin, jolloin työntekijän pukeutumista kuvattiin muun muassa termeillä; sopivan etäinen, yhteenkuuluvuus ja maanläheisyys. Helposti lähestyttävä ja maanläheinen liitettiin osaltaan suttuisen oloiseen pukeutumiseen ja positiiviset kokemukset itselle mieluisiin kokemuksiin vaatteista. Yhteenkuuluvuuden tunteeseen latautui ajatus luottamuksesta.

No onhan tää ihminen vähän niinku ehkä vähän suttuisen oloinen, mutta toisaalta mun mielestä tää ihminen on vähän helposti lähestyttävämmän oloinen. (v1)

Hän oli hyvin miellyttävä ihminen. h:[...] v2: hänellä oli kuule tommonen liivillinen neule, kun musta se oli niin nätti. (v2)

Äärimmäisenä vastakohtana miellyttäviä ajatuksia herättäville asuille toimi jakkupuku. Siihen liitettiin paljon etäisiä ja negatiivisia ilmaisuja. Se liitettiin myös kulttuurista nouseviin ajatuksiin ‘virkamiehen asusta’, mutta myös oman itsen naamioimiseen ja huumorintajuttomuuteen. Jakkutakki itsessäänkään ei saanut positiivisia kokemuksia, eikä asun nähty sopivan varsinkaan iältään nuorille työntekijöille.

Ja nyt on kuitenkin semmosia niinku vähän vähän stereotyppejä kuitenkin jostain tyylistä sitte tulee paljon stereotypioita mieleen, eli aika rankkaa luokittelua ihmisestä ihan jonkun huonosti valitun jakun perusteella. Ni eihän semmosta tosielämässä tee, muuten kun sen ihan ensimmäisen tapaamisen, ensimmäisinä hetkinä. Tai sitten jos siinä tapaamisessa joku jakusta syntynyt impulssi saa tavallaan vahvistusta siitä ihmisen olemuksesta, puheista mitä hän sanoo, sitten se jakku on niinku se lopullinen tuomio, että hoitoon. Jotenkin näin. (v4)

9.3 Kontekstiherkkyys

Ihan kuin se väri niistä vaatteista, jotkut seinät tai jotku mapit ois imeny ne värit pois, sit et vaikka niissä ois väriä, niin ne ei jotenkin korostu koskaan, vaan se on semmosta perusharmaata kaikki. (v3)

Sosiaalipalveluiden konteksteissa maininnat työpukeutumisesta yleisellä tasolla saivat sijansa niin viittaukset työntekijöiden ja sosiaalipalveluiden imagoon kuin erilaiset työntekijöiden pukeutumiseen tarkentuvat toiveet. Myös kokemuksia vaatteen ja luonteen ristiriidasta sekä työssäoloajan suhteesta ilmeni. Kontekstia koskevissa vastauksissa sosiaalialan työpukeutumisen tarkastelun tärkeys ja erot käyttöyhteyksien suhteen tulivat esille. Yhdessä vastauksessa eroja haettiin vertauksella Kansaneläkelaitokseen (Kela), johon varakkaampi pukeutuminen liitettiin, sosiaalipalveluita neutraalimmalla näkemyksellä.

Tälleen kuvan perusteella mä sanoisin saattaisin luulla, että mä oon Kelassa. (v4).

Varsinkin lastensuojeluun liittyvät kokemukset korostivat kontekstiherkkyiden merkitystä. Kokemustensa mukaan työtä tehdään monialaisissa olosuhteissa, kodeissa, toimistoissa kuin julkisilla paikoillakin, joten työpukeutumisessa tulee huomioida kontekstin lisäksi myös lapsen ja perheen näkökulma. Siinä missä työpukeutumisen uskottava viesti on lähtökohta, täytyy olla “valmis siihen, että joku hillosuinen tyyppi kömpii syliin” (v4). Varsinkin julkisilla paikoilla tapahtuvissa lastensuojelun

kiireellisissä toimenpiteissä oli merkittävää, että työntekijä erottuu edukseen asialinjaisuudella, eikä ammattipätevyyttä tarvitse kyseenalaistaa.

Viitteet ajallisuus- ja ikäkysymyksistä esiintyivät useissa vastauksissa. Niitä lähestyttiin työkokemuksen määrän, elämänvaiheen ja ikäiselleen sopivan pukeutumisen lähtökohdista. Yhdessä vastauksessa kuvattiin vasta valmistunutta työntekijää, joka etsii toimistokulttuurin ja asiakastyöhön soveltuvan pukeutumisen rajoja.

yks tämmönen niukka-asunen henkilö oli siis nuori sosiaalityöntekijä, ehkä juuri valmistunut ja totaa, hyvin niukat farkut, hyvin niukka paita.
(v4)

Työpukeutumisesta katsottiin huomioitavan, tai ainakin herättävän, kysymyksiä työntekijän vallitsevasta elämäntilanteesta. Tämä nähtiin erityisesti pitkäkestoisissa yhteistyösuhteissa. Sen katsottiin antavan merkkejä avioerosta, itsensä löytämisestä, mutta myös kulttuuriin sisältyvistä elämänvaihekysymyksistä. Nämä koettiin parhaimmillaan huomiona inhimillisyydestä. Myös suoria viitteitä kulttuurista esiintyi, kun kaikenlaisten vaatteiden ei nähty sopivan kaiken ikäisille.

Punaiset farkut, semmoset onks ne hiekkapuhalletut mis o semmone kuviointi? Sellaset punaset hiekkapuhalletut farkut keski-ikäisellä naisella.
(v3)

Punaiset farkut keski-ikäisellä naisella oli kulttuurinen kysymys, mutta myös väylä kontekstiin asiattoman pukeutumisen rajojen löytämiselle. Sopimattomuus näyttäytyi useilla tasoilla. Sitä kuvattiin lähellä seksuaalista vivahdetta, jolloin ehdottoman sopimattomaksi ääripääksi kuvattiin “30-vuotiasta high school opettajaa tiukassa paidassa ja jakkutakissa” (v3), mutta myös auktoriteetin, yhteiskunnallisen ja taloudellisen aseman korostaminen pukeutumisen avulla koettiin yhtä lailla sopimattomana. Pukeutumiskuvissa ei ollut yhtään ‘rähjäisen pukeutujan’ negatiivista merkitystä saanutta. Kuitenkin esimerkiksi mallille valitsemani punainen leninki, herätti jokaisen osallistujan ajatuksen täysin kontekstiin sopimattomasta pukeutumiskokonaisuudesta.

Työntekijän ollessa osa organisaation toimintaa, nähtiin jo tyylietoisuuden sekä kokemusten ja sitoutumisen synteessin luokissa pukeutumisen merkittävimiksi lähtökohdiksi viittaukset uskottavuuteen, luotettavuuteen ja inhimillisyyteen. Neutraalina ja normaalina kuvattu työpukeutuminen verrattuna jakkupuvun käyttöön oli

esillä kaikissa haastatteluissa. Neutraalia pukeutumista oli hankala kuvata sanallisesti, mutta se ei myöskään herättänyt kyseenalaistuksia uskottavuuden tai asialinjaisuuden puutteista.

Silleen normaalisti pukeutunut ihminen. Tai niinku et sillä oli, oisko sillä tyyliin ollut farkut ja sit joku semmonen naisten kauluspaita päällä ja sit niinku hiukset jotenki ponnaril vaa. (v1)

Vaikka kokemukset työpukeutumisesta pystyivätkin vähentämään työntekijän ammattipätevyyttä, nähtiin onnistuneen työpukeutumisen olevan mahdollisuus myös palvelun käyttäjälle. Työpukeutumisen herättämät myönteiset kokemukset elämänhallinnasta ja värien rikastuttavasta voimasta ilmensivät mielikuvaa, että “hän ei oo kangistanut itteensä mihinkään vaan on edelleen sitä mitä on ihmisenä ja sen lisäksi myös huippu ammattilainen “(v4).

Vastauksissa sosiaalitoimen ja sen työntekijöiden perusilmettä kuvattiin harmaana (v3), joten pukeutumisen ja siinä mahdollisesti esiintyvien tavanomaista tyylikkäämpien tai sopimattomien työntekijöiden ääripäät ilmenivät aineistossa selvästi. Toimistotyypisissä ja viimesijaisia tukimuotoja toteuttavissa toimipisteissä työpukeutuminen ja sen tavoiteltava ydin kiteytyy:

Tää on jotenkin enemmän inhimillinen. Ja mikä on tärkeätä tommoses paikassa, olla inhimillinen. (v1)

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineiston hankinta perustui kolmelle toisiaan tukevalle tutkimuskysymykselle: - Mitä merkityksiä palveluiden käyttäjät antavat työntekijänsä pukeutumiselle? - Mitä kokemuksia ja tunteita työntekijän pukeutuminen heissä herättää? - Millaiset pukeutumisen elementit kyseisiä tunteita ja kokemuksia herättävät? Tässä luvussa käsittelen tulosten suhdetta tutkimuskysymyksiin aiemmin esitetyn teorian pohjalta. Analysoitaessa nousi selkeitä teemoja, jotka tiivistyivät kolmeen eri pääluokkaan: tyyllitietoisuuteen, kokemusten ja sitoutumisen synteisiin sekä kontekstiherkkyteen.

Huomattava osa tuloksista painotti vaatteiden asianmukaista hoitamista ja hallintaa, luontevaa tyylikkyyttä ja värien rauhoittavaa harmoniaa. Kaunis ja hyvin istuva, mutta

silittämätön vaate kiinnitti heti huomion, kuten myös repsottavat napit. Tyylin luominen varsin pienillä asioilla oli arvostettavaa ja useat kokivatkin itseään miellyttävät vaatteet merkittävimpinä. Tämä on Horn & Gurelin (1981: 184) mukaan tyypillistä useiden tutkimusten mukaan. Tyylytietoisuus liitettiin asialliseen työpukeutumiseen. Vaikka tyylytietoisuuden suhteen kaikuja inhimillisyydestä kumpusikin, tulosten mukaan työntekijän on merkittävää ymmärtää pukeutumisen kokonaisuus. Ennen kaikkea sopivuus itselle, persoonallisuus, jolloin se myös lisää uskottavuutta.

Roolin mukaisesta pukeutumisesta puhuessaan Kaiser (1990: 373) liittyy avoimempaan ilmapiiriin kevyet värit. Tuloksissa värit saivat monipuolista huomiota ja vain harva herätti täysin negatiivista tunnetta. Positiivisten värien luettelo oli monipuolinen: keltainen, vihreä, oranssi, ruskea, pinkki ja fuksianpunainen, mutta Seppo Rihlaman (1997:107) tulkinnan mukaan suurin osa edellä mainituista väreistä näyttäytyy ominaisuuksiltaan rauhallisina. Tulokset siitä, että työpukeutuminen antaa jotain myös palvelun käyttäjälle; virkeyttä, iloista mieltä, ovat linjassa Rihlaman (1997:106) ajatuksen kanssa värien kaksisuuntaisesta vaikutuksesta ja värien hyötykäytöstä “positiivisten tunneilmastojen luomisessa”.

Kokemus punaisesta kielteisenä värinä tukee Mikkosen (2002: 57) tutkielmaa ja siihen liittyy voimakkaasti provokatiivinen ymmärrys punaisen värin hermostuttavasta ja “ajatustoimintaa kiihottavasta” vaikutuksesta. Haastateltavat kokivat mustan ja harmaan värin yhtä synkkänä, murheellisena, “kylmäkiskoisuutta huokuvana”. (Rihlama 1997: 107, 110). Värien rinnalla pukeutumisen muut elementit, kuten kengät ja korut, nousivat esille. Varsinkin korujen koettiin tuovan työpukeutumiseen positiivista persoonallista ja pehmentävää otetta, vaikka niihin liitettiin myös varakkuuden korostaminen liiallisen käytön yhteydessä. Tämän koettiin murentavan uskottavuutta.

Vastauksissa kengät saivat yllättävän paljon huomiota väärinä valintoina asukokonaisuuksiin nähden, vaikka kaikkia kengät eivät henkilökohtaisesti miellyttäneetkään. Mikkosen (2002: 60, 61) tutkielman sosiaalityöntekijöille kengät vaikuttivat symboloivan osaa uskottavuudesta, joihin kannattaa panostaa asiayhteyden mukaisesti. Loppujen lopuksi kysymys rajasta outojen ja persoonallisuutta korostavien yksityiskohtien välillä on yhtä avoin kuin kysymys korujen pehmentävän ja varallisuutta korostavan vaikutelman välimatkasta.

Tutkielman tulokset koskien palvelun käyttäjän ja työntekijän välistä etäisyyttä tukevat Susan Kaiserin (1990: 373) mainintaa informaalisimman, epämuodollisen pukeutumisen toimivuudesta avoimemman ilmapiirin luojaan palvelualan organisaatioissa. Tuloksissa se näkyy luottamuksen ja positiivisten kokemusten käsitteiden kautta. Näin ollen myös Lehdon huomio (1991: 175) roolisymboliikasta tukee liian suuren etäisyyden heikentävän keskusteluyhteyttä.

Haastateltavien kiinnittäessä runsaasti huomiota pukeutumisen konkreettisiin yksityiskohtiin ja niiden toimivuuteen kokonaisuudessa, olivat kokemukset ja niistä seuranneet tunteet voimallisia. Mikäli sairaaloiden potilasvaatteiden koettiin “esittävän ihmisen puhekyvyttömänä” ja niihin piirrettiin sairauden ja tuskan leima (Topo – Iltanen-Tähkävuori 2010), aineiston pääluokka kokemuksien ja sitoutumisen synteesi sisältää palvelun käyttäjien kokemat huonommuuden tunteet ja tunteet vaivaannuttavasta ‘puhumattomuudesta’. Siihen sisältyy myös maininnat palvelun käyttäjän mukautumisesta työntekijän pukeutumisen edessä, olipa kyseessä sitten ryhdikkäämpi istuma-asento tai tunne ehostamisen tarpeesta.

Merkityksissä korostui sosiaalipalveluiden kontekstiherkkyys. Käytetyt pukeutumiskuvat olivat tarkoituksenmukaisesti provokatiivisia keskustelun herättäjiä, joten odotetusti tuloksissa näkyy voimakas yhteys Kaiserin (1990: 8, 11-12) ajatuksiin, että huomiomme kiinnittää tilanteeseen totutusta poikkeava pukeutuminen. Huomion arvoista on kuitenkin, kuinka pitkälle työpukeutumisessa hyväksytään Kaiserin (1990: 42- 43) ajatus uusien merkitysten luomisesta käyttämällä vaatteita tai asusteita eri yhteyksissä, tai eri tavoin mitä niihin on alun perin asetettu.

Aivan kaikkea Arja Tuomen (1992: 19) käsityksestä sosiaalialan työpukeutumisen merkityksestä ja työntekijän ammattitaidon suhteesta eivät tutkielmani tulokset tue. Työntekijän ammattitaidon sisältöä voidaan miettiä, mikäli palvelun käyttäjä työpukeutumiseen perustuen miettii onko kohdattu ihminen edes päteväitynyt työntekijä. Useat tekijät voivat kumota epäonniset pukeutumisvalinnat. Tyyllitietoisuuden kuitenkin noustessa huomattavaan rooliin sosiaalialan työpukeutumisesta käyttäjänäkökulmasta, korostuu samalla myös ammattipätevyyden moniulotteisuus. Katja Mikkosen (2002: 42) tutkielmasta käy myös ilmi rennon pukeutumisen olevan asiakastyötä tekevän ammattilaisen ammatillisuutta tukeva elementti.

Kansaneläkelaitoksen nouseminen aineistosta voidaan katsoa korostavan sosiaalitoimen erityisyyttä ainakin työpukeutumisen osalta muihin lainsäädännöllisiin instituutioihin nähden. Yhdessä haastattelussa verrattiin kokemuksia odotushuoneesta ja työntekijän huoneesta, mikä palautuu DeLongin (1987: 5, 6) näkemyksiin vuorovaikutustilanteen fyysisestä ympäristöstä vaikuttavana voimana. Näin ollen myös pukeutumisen kontekstuaalisuus korostuu. Maininta vastavalmistuneen ihmisen hapuilevasta pukeutumisesta ja kontekstiherkkyuden muodostuminen pääluokaksi korostaa Horn & Gurelin (1981:204) ajatusta työpukeutumisen merkityksestä yhtenä osana perehtymistä ja näin ollen se on myös merkittävä osa ammattiin kasvamista.

Palveluiden käyttäjien näkemykset kulttuurisista suuntaviivoista sekä niissä tapahtuneista muutoksista kävivät ilmi varsinkin hiukan varttuneempien vastaajien haastatteluissa. Maininta lyhyen hameen käyttämisen suopeudesta nykyaikana myös sosiaalialan virastokäytössä, ja muistot vuosikymmeniä sitten menneistä hippiajoista ovat ytimessä puhuttaessa kulttuurin sisältyvistä ideologioista, arvoista ja muutoksesta. (Kaiser 1990: 49-51.)

Asiallisen työpukeutumisen rakenteellisia elementtejä esiteltiin johdantoluvun alussa, tuloksissa viitattiin kuitenkin useasti uskottavuuteen, luotettavuuteen ja persoonallisiin lähtökohtiin. Vaikka puheella olikin suuri merkitys, vei uskottavuutta mikäli palvelun käyttäjä epäili työntekijän yrittävän luoda kokonaisuutta tai naamioda itseään, olla jotain muuta vaatetuksen avulla. Yksittäisten kummallisten pukeutumisen yksityiskohtien tai asusteiden nähtiin sirpaloivan uskottavuutta. Kysymys uskottavuudesta palautuu kysymykseen luottamuksesta työntekijään. Asiallisen työpukeutumisen lähtökohdaksi voidaankin nähdä, että pukeutumisesta on nähtävissä uskomisen omaan itseän. Se on persoonallista pukeutumista parhaimmillaan.

Myös Mikkosen (2002: 38-41, 67) työhön osallistuneet työntekijät nostivat uskottavuuden hallitsevaksi teemaksi työpukeutumisen tarkastelussa. Vastaajat olivat sitä mieltä, että uskollinen tulee olla kaikille osapuolille, niin itselle kuin asiakkaillekin. Tutkielmani tulokset yhtyvät hänen tutkielman viitteisiin nuoren työntekijän pukeutumisen uskottavuushakuisesta vaikutelmasta. Tämä ilmenee varttuneemman mallin villapaita-tyylisen pukeutumiskokonaisuuden herättäessä lämpimiä tunteita, mutta myös huomion kyvystä tehdä hallintorajoja ylittävää työtä. Tällöin villapaita merkitsi kokemusta ja ammatillista osaamista. Sen sijaan nuoren mallin päällä ollut

lämpimiä värejä sisältänyt pukeutumiskokonaisuus liitettiin osaksi lakialaa opiskelevan statusta, ja sai suoran viitteen uskottavuuden tavoittelusta.

Raja asiallisen ja asiattoman pukeutumisen välillä on häilyvä, mutta ääripäät ovat kuitenkin löydettävissä. Työpukeutumisen on osoitettava asiakkaan kunnioittamista, jota varallisuuden korostaminen liiallisella määrällä koruja, räikeillä merkkivaatteiden ilmaisuilla tai eroottisesti asetelluilla vaatteilla ei ole. Tällä janalla jakkupuku on hiukan ristiriitaisempi ja jää harmaalle alueelle. Vaikka ammattitaitoa kyettiin osoittamaan puheella, jakkupuvun käyttäminen jätti silti negatiivisen aukon viestintään sen herättämien tuntemusten kautta. Asiaton työpukeutuminen sosiaaliasemalla vaikuttaa olevan sitä, minkä ei voida nähdä sisältyvän pukeutumisen perustehtävään, häveliäisyyteen (Horn & Gurel 1981: 34-35). Mikäli työpukeutuminen oli huomattavasti asiatonta herätti pukeutuminen todellisen kysymyksen työntekijän statuksesta ja ammatillisuudesta.

Tuloksien perusteella asiaton työpukeutuminen sosiaalialan toimistotyypillisissä toimipisteissä nakertaa Siltaniemen (2007: 3) esittämää sosiaalialan asiakasprosessin mukaista ylläpitämisen tavoitetilaa, "asiakkaan turvallisuutta ja toimintakykyä". Tuloksissa siisteys ja sopivuus työhön korostuvat kuten Kaiserinkin (1990: 370) tutkimuksessa, mutta tyylikkyys ja värien käyttö osaltaan tukivat palveluiden käyttäjiä laskemalla kynnystä hakeutua palveluiden piiriin elämäntilanteen niin vaatiessa.

Olipa työntekijällä värisilmää tai ei, lähtökohta on kohtaaminen, jossa vuorovaikutus on lämmintä ja onnistunutta eikä tilanteessa ole uhkaavia tekijöitä (Ojala-Uutela 1993: 66-67). Tulokset yhdistettynä mainintoihin toimeentulotuen asiakkuuden pakosta ja viimesijaisuudesta tukevat Juhilan (2006: 199) sekä Ojalan ja Uutelan (1993: 66, 67, 30) ajatuksia erityisosaamisesta ja empatiakyvystä, vaikka tässä yhteydessä termit onkin kiinnitettävä ennen kaikkea työpukeutumiseen.

Sosiaalialan työkokemusta omaava haastateltava nosti ainoana esiin työntekijöiden palkkauskysymyksen, kyseenalaistaen mahdollisuuden ostaa vaatteita. Muuhun aineistoon nähden se viitteellisesti vahvistaa Mikkosen (2002) pro gradu tutkielman näkökulmaa pukeutumiseen liittyvistä taustatekijöistä. Sosiaalipalveluiden käyttäjät tuntuvat elävän ajassa ja kohtaamisessa. Tuolloin tärkeämpää on uskottavan työpukeutumisen ja toimivan vuorovaikutuksen kokonaisuus, jossa on kyllä

liikkumavaraa, mutta näiden tulosten mukaan se ei ulotu syvälle palkkapolitiikkaan vaan pysyy arjen ja elämän ilmiöiden tasolla.

11 DISKUSSIO

11.1 Luotettavuuden arviointi

Tutkielmaani varten hain tutkimuslupaa kolmesta kaupungista, joista yksi myönsi luvan. Kahden hylkäävän päätöksen antaneen kaupungin tarkempia tietoja ei tutkimuseettisistä syistä tuoda esille. Tällä on tarkoitus estää hylkäävän päätöksen personoitumisen päätöksentekijään mahdollisten tulkintojen edessä. Hakemuksen hylkäämisen syyt olivat yleisellä tasolla liikkuvia kuvauksia, jotka on esitelty seuraavassa.

- Tutkimuskohteen (asiakkaan kokemukset ja tunteet työntekijän pukeutumisesta) ja tutkimusasetelman (vuorovaikutustilanteen ulkopuolella tapahtuva toisen osapuolen haastattelu) katsotaan olevan mainitun aiheen kannalta yksipuolisia. Niiden ei voida katsoa antavan tosiasiallista kuvaa sosiaaliasemilla tapahtuvista vuorovaikutustilanteista. (kaupunki 1)
- Toimeentulotukiasiakkaiden kohtaamisen vuorovaikutustilanteet on tutkimuksena tärkeä, mutta pelkän pukeutumisen avulla ei saada arvokasta ja tarpeellista tietoa. Vuorovaikutustilanne on paljon muutakin. Pukeutumisen vaikutusta on tutkittu aiemmin eikä tämä tutkimus tuo siihen lisäarvoa. (kaupunki 2)

Kaiken kaikkiaan puhuessani toimeentulotukityöstä ja sen varassa olleista tai elävistä palveluiden käyttäjistä syventäessäni työpukeutumisen merkityksiä, on tärkeää ehkäistä negatiivisen leiman syntymistä. Olen pyrkinyt välttämään termiä “asiakas”, koska vain osa haastateltavissa oli asiakkuudessa, joten puhuin palveluiden käyttäjistä, mikä neutraaliudellaan tukee Ilkka Haapolan (2004: 13,14) ajatuksia siitä, että tutkimukseen valitut käsitteet pitävät sisällään latauksia, jotka pahimmassa tapauksessa läpäisevät niillä koko käyttäjäkunnan vähentäen subjektiivisia kokemuksia.

Tutkielmani valinnoille löytyy perusteluja myös Ilkka Haapolan (2004: 14) luokitukselta, joka esittelee eurooppalaisten tutkijoiden löytämät syyt sosiaalityön tutkimuksen yksinkertaiselle katsantokannalle. Esimerkiksi kaikkia pienituloisia käsitteleviä yleistyksiä on tehty puhtaasti rajallisten ryhmien, kuten asunnottomien kautta. Toiseksi aineistoa kerätään vain harvoin yhteistyösuhteen päättymisen jälkeen, mikäli kuitenkin, pyritään tuolloinkin etsimään asiakkuuden syitä. Kolmanneksi tutkijat kuvaavat tutkimusten kielteisinä näyttäytyviä teoreettisia lähtökohtia, jotka muun muassa alentavat asiakkaita. Yleensä myös "köyhyysurat" nähdään pysyvinä tai pahenevina, harvoin eteenpäin pääsemisen mahdollisuuksina. Nähdäkseni oma esiymmärrys viimesijaisista sosiaalipalveluista yhtenä, muttei negatiivisena osana elämää tuki, ettei negatiivinen latautuminen saanut voimaansa Haapolan esittämissä argumenteissa, ja siten sijaansa tässä tutkielmassa. Tutkielman teoreettinen kehys ja tutkimusongelmat pohjautuvat muuhun kuin yhteistyösuhteiden syiden etsimiseen.

Toimeentulotukea on Pohjolan (2004: 64) mukaan erityisen innokkaasti tutkittu useista syistä. Usein tutkimusjoukko nähdään 1. metodologisesti vaivattomana, esimerkkinä asiakirjojen käyttäminen aineistona, 2. yhteiskunnallisesti oleellisena, jolloin toimeentulotuki ja sitä koskeva tutkimus toimii avaintekijänä syvempään ymmärrykseen, esimerkiksi koskien sosiaaliturvan heikkouksia ja kehittämistarpeita. Ajassa ilmenevä tuloksellisuus on nähty ammatillisen kehittymisen ohella myös tutkimukseen lähtemisen taustavoimana (3). Anneli Pohjolan ajatuksia tutkielmaani ja sen lähtökohtiin peilaten koen, etteivät tutkielman raportti, syvät ajatukset asiakkaan kokemuksista ja tunteista sekä kontekstista sijoitu Pohjolan luokitukseseen vaivattomana tutkimusjoukkona. Ennen kaikkea osaksi ammatillista kehittymistä sekä syvempää ymmärrystä vuorovaikutuksen merkittävydestä osana sosiaaliturvan kehittämistarpeita (matalampi kynnys hakeutua palveluihin).

Marilyn Hornin ja Louis Gurelin (1981: 6) mielestä objektiivisuuden tavoittelu pukeutumista koskevassa keskustelussa on haasteellista tekijän oman muodostuneen esiymmärryksen ja emootioiden vuoksi. Tämän vuoksi valitsin käytettäväksi muiden muodostamat pukeutumiskokonaisuudet, pyrkien aktiivisesti ulkoistamaan oman esiymmärrykseni. Malleilla ei ollut suoraa kokemusta sosiaalitoimistoissa työskentelystä. Tämän vuoksi avasin tutkielmani, sen tarkoitusta sekä toimeentulotukityötä pääpiirteittäin, ettei oma esiymmärrykseni virastomaailman työpukeutumisesta vaikuttaisi mallien valintoihin. Omaa harkintaa käytin mallien

valinnassa sen pohjalta mitä tiesin heidän vaatekaapistaan löytyvän, tai mallien kanssa käydyn keskustelun kautta, joten omaa, Mikkosen (2002) pro gradun pohjalta nousutta esiyymmärrystä vaikuttimena en luonnollisestikaan voi sulkea pois.

Siinä missä eettistä pohdintaa ei tarvitse tehdä tietyn tai tiettyjen sosiaaliasemien työntekijöiden anonymiteetin suhteen, kuten tutkielmani alunperäiseen suunnitelmaan olisi kuulunut, käsittelen ratkaisujani, joihin päädyin yhteistyökuvion muutosten vuoksi. Tutkimusjoukon hankinta ei ollut vaivatonta. Ratkaisu hankkia informantit ystävien ja tuttavien, ‘puskaradion’, kautta oli ehdottomasti viimesijainen ja se herättää todellisen kysymyksen aineiston luotettavuudesta. Asia on kiistämättä monitahoinen. Toisaalta kyseessä oli resurssien (aika, henkilömitoitus) suoma pakko, mutta myös mahdollisuus, jonka koki myös Satu Kivimäki (1997: 44) käyttäessään aineistonaan viittä ystäväänsä, jotka hän oli tuntenut 15 vuotta.

Kivimäki (1997: 44) koki informaation saamisen helpompana, mutta hänen toteamukseensa “informaation luotettavuus on ainakin osin tutkijan kontrolloitavissa aikaisempien tietojensa perusteella”, en tohdi yhtyä. Lähtökohtaisesti en usko kenenkään vastanneen tavalla, jolla pyrkiä miellyttämään tutkielman tekijää, joten en koe myöskään tarvetta ruopata aineistoa aiempien tietojeni perusteella. Ajatustani tukee haastateltavien kokemuspohja yhteistyösuhteesta sosiaalipalveluihin. Varsinkin osallistujilla, joiden yhteistyösuhde sosiaalitoimen palveluiden kanssa oli ollut ajallisesti pitkä, ilmentyi syvä kokemuspohja rikkaana ulosantina. Jokaiselle, mutta erityisesti niille informanteille, jotka saattoivat olla ‘tuttuja’ kaukaisesta tai menneestä asiayhteydestä, korostin informaatiokirjeessä mainittuja seikkoja salassapidosta sekä siitä, että tutkielmaan osallistuminen irrotetaan jokaisessa vaiheessa suhteesta tekijään.

Osaksi aineiston hankinnan perusteena toimivat myös resurssit muuttuneen yhteistyökuvion suhteen. Aineiston hankkiminen formaalien yhteistyökuvioiden kautta ei ollut vaivatonta, joten valitsemassani tavassa hankkia aineisto voidaan viitata mukavuusotokseen, convenience sample. Sillä tarkoitetaan aineistoa, minkä tuottamiseen osallistuvat ne, ketkä suostuvat tutkittavaksi. Tutkimusjoukon hankinnan vaivattomuus on myös yksi vaikuttava tekijä mukavuusotoksessa. (Castillo: 2009).

Tutkimusjoukko oli naispainotteista, joten yhden miespuolisen edustajan vastauksista ei voida tehdä sukupuolten välisiä eroavaisuuksia työpukeutumisen tulkinnasta, vaikka Susan Kaiserin (1990: 3) mukaan sukupuolella saattaakin olla eroja tulkintoja tehdessä.

Haastattelut toteutettiin osallistujien valitsemissa paikoissa, eivätkä he saaneet palkkiota osallistumisesta. Haastattelujen aikana esille tuli kipeitäkin asioita, joiden ympärille osa merkittävimmistä kokemuksista kietoutui. Uskon tämän tuoneen syvyyttä aineistoon, mutta tutkielman kannalta oli tärkeää pitää myös otetta haastattelusta, ohjaamalla sitä työpukeutumisen teemaan. Tässä teemahaastattelun hyöty avoimeen haastatteluun nähden korostui. Haastatteluja toteuttaessani uskon sosiaali- ja terveysalan työkokemuksen auttaneen kysymysten esittämisessä ja avoimessa lähestymisessä.

Vaikka kysymys luotettavuudesta tässä kohtaa on todellinen, on merkittävää korostaa myös aktiivista pyrkimystä oman itseymmärryksen ulkoistamiseen myös valokuvien kautta. Niiden käyttö näyttäytyi tutkielman eduksi haastattelutilanteissa ja niitä seuranneissa vaiheissa. Vaikka käyttämissäni kuvissa ei maannut kuolleita hevosia kuten Keskinen (Keskinen: 4) kuvissa, koen niiden helpottaneen haastattelun kulkua monipuolista keskustelun sisältöä. Kukaan neljästä haastateltavasta ei kieltänyt kuvien arvoa kysyessäni miltä niiden käyttö tuntui. Vastaukset tukevat Keskinen (Keskinen: 2-4) ajatusta valokuvan asemasta merkitysten luoja, vaikka tulkinnan lähteenä valokuvan käyttöarvosta kiistelläänkin.

Ulkopuolisten mallien käyttö, heidän omilla vaatteillaan asettaa kyseenalaistuksia. Heidän valitsemiaan vaatteita tietoisesti arvostellaan, ja toisaalta kuvat olisi myös syytä julkaista työn liitteenä toistettavuuden ja luotettavuuden kannalta. Näiden tekijöiden vuoksi selvitin ennen yhteistyöhön ryhtymistä jokaiselle mallille mikä valokuvan käyttötarkoitus on, jolloin he ovat myös olleet tietoisia siitä, että ulkopuoliset tulevat tarkastelemaan ja arvioimaan heidän valitsemaansa pukeutumiskokonaisuutta.

Osallistujat antoivat monipuolisia ja monisanaisia kommentteja mallien valitsemista asuista ja olen tietoisesti pyrkinyt, etteivät varsinkaan negatiiviset kommentit kiinnity tiettyihin kokonaisuuksiin. Mallit antoivat kirjallisen suostumuksensa valokuvien julkaisuun opinnäytetyön kirjallisen version liitteenä sekä Theseus-verkkoportaalissa. Ennen hyväksyntää kaikki ovat nähneet lopullisen kuvan ja ovat saaneet mahdollisuuden kertoa tyytymättömyytensä esimerkiksi retusoinnin asteeseen, tarvittaessa sitä olisi lisätty anonyymiteetin turvaamiseksi.

Jo litteroinnin aikana paikat, iät ja muut yksilöivät tiedot poistettiin, joten lopullinen analysoitava aineisto oli tunnistetonta. Sitaattien mahdollisuudesta ja raportin julkistamisesta on kerrottu jokaiselle informantille erikseen haastattelutilanteessa, mutta

myös informaatiokirjeessä (liite 7). Tutkielman aineiston keräämiseen liittyvät elektroniset nauhat sekä kaikki puretut aineistot säilytettiin huolella ja hävitetään arvosanan saamisen jälkeen.

Litteroinnin ollessa tutkielman toteuttamisen puuduttavin vaihe, oli analysointi mielenkiintoisin, mutta liian helposti sivupoluille johtava. Sisällönanalyysin käyttämisen haasteena ovatkin tarkat rajaukset, jotka onnistuakseen vaativat linjauksessa, tutkimustehtävässä pysymistä (Tuomi – Sarajärvi 2009: 92). Koen, että sitaattien avulla haastateltavien sävyt ja tunteet eivät jää pääluokkien varjoon. Halusin kuitenkin varmistaa, että palvelujen käyttäjien ajatukset näkyvät työssä analyysinkin jälkeen, joten ennen analyysin lopullista valmistumista tiedustelin haastateltavilta heidän halukkuuttaan antaa palautetta analyysistä ja johtopäätöksistä. Kolmelle neljästä se onnistui antamalla, valitettavan tiukalla aikataululla. Kaksi kolmesta antoi vastineensa kirjallisesti. Palautteen antajista toinen yhtyi ytimekkäästi tuloksiini pukeutumisen kokonaisuudesta ja uskottavuudesta. Toisen palaute koski muutamaa yksittäistä tekstikappaletta. Asiatekstistä poikkeava tekstiasu sai kiitosta.

Vaikka aikataulullisesti opinnäytetyön prosessi olisi voinut tulla käytetyksi paremmin koen aineiston keräämisen jäämisen syksyyn 2010 helpottavana, koska pystyin kohdentamaan miltei kaikki opiskeluun liittyvät voimavarani opinnäytetyöni edistämiseen. Vaikka kesä 2010 olikin hiljaiseloa konkreettisesti etenemisessä, kiteytyi ajatus tutkielmasta ja siihen liittyvistä kysymyksistä alati työpäiväkirjan avulla, johon merkitsin syntyneet ideat sekä vastaan tulleet teokset ja artikkelit. Näin ajatus sisällöstä ei katkennut luovien taukojenkaan aikana. Varsinkin prosessin loppupuolella luetutin raporttia ahkerasti useilla ihmisillä, jolloin sain haasteen täydentää raporttiani objektiivisen näkemyksen kautta. Nähdäkseni tämä on tärkeää mikäli prosessista vastaa yksi ihminen. Raporttia kirjoitin säännöllisesti tutkielman aktiivisen prosessin aikana.

11.2 Pohdinta

Halutessani tuoda esiin asiakkaan näkökulman ja luoda ymmärrystä sanattoman viestinnän, pukeutumisen tärkeydestä asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa sosiaalitoimen kohtaamisissa en voinut ajatellakaan mitä kaikkea mahtuu alun ja lopun väliin. Tutkielmaan liittyvä prosessi on ollut murrosvaiheessa useassa kohtaa. Olisi pitänyt muodostaa useitakin varasuunnitelmia, joita olisi voinut

kuljettaa siirtymävaiheiden ajan jouhevammin päällekkäin, jolloin tutkielma olisi säilyttänyt muotonsa myös resurssikysymysten suhteen napakammin.

Yhteistyö Espoon sosiaalitoimen edustajan kanssa sujui moitteetta, vaikka sitä käytiinkin sähköpostitse. Sosiaaliohjaajat eivät kuitenkaan löytäneet haastateltavia tutkielmaan. Mikäli olisin heti tutkimusluvan saatuni ollut yhteydessä, olisi yhteistyön merkeissä voinut tehdä myös toisenlaisia varasuunnitelmia tutkimusjoukon etsimisestä. Vaikka jatkoa ajatellen opin, että on merkittävää sitouttaa yhteistyökumppanit prosessiin aivan alusta alkaen, en kuitenkaan ajattele lopullisen käyttämäni aineiston hankintaväylän vähempää arvoa laadullisessa tutkielmassa. Sosiaalialan työpukeutumista on harvoin lähestytty käyttäjänäkökulmasta, joten sen suhteen tämä tutkielma on merkittävässä osassa keskustelun avausta.

Erityisen tyytyväinen olen muodostuneisiin pukeutumiskuviin, jotka toimivat teemahaastattelun tukena, kuten olin ajatellutkin. Niiden merkitystä tässä tutkielmassa ei voi mitata sanoin. Loppua kohden kiristynyt aikataulu oli joustava, mutta ajan kiristymisen vuoksi kaikki haastateltavat eivät välttämättä ehtineet antaa palautetta analyysistä ja johtopäätöksistä. Ymmärsin tämän kaltaisen lähestymistavan arvon liian myöhään ja kannustankin sen käyttöön läpinäkyvyyden ja luotettavuuden lisääjänä.

Tutkielman tulosten lisäksi työpukeutuminen aiheena herätti runsasta kiinnostusta niin opiskelijatovereissa kuin jo työelämässä olevien sosiaalialan ammattilaistenkin keskuudessa. Pukeutumisen sija ei tule vähenemään ja ajatukset siitä ovat aina pinnalla. Näin antoivat ymmärtää myös haastateltavat. Tyylikkyys ja kokonaisuus ei aina vaadi paljoa. Onnistunut työpukeutuminen rakentuu uskollisuudelle omaa itseään kohtaan. Värien käyttö, pienet yksityiskohdat, ovat uskottavuuden jälkeen työpukeutumisen asiallista jatkojalostamista.

Nähdäkseni tuloksista kävi ilmi yhteistyösuhteen kannalta ikäviä asioita. Palvelun käyttäjän ei pitäisi missään kohtaa epäillä, että hänen virkamiehestä antama palaute saattaisi vaikuttaa päätöksentekoon tai omien kasvojen menettämiseen. Tämän ollessa pelkästään ennakko-oletuksena työpukeutumisen suhteen, uskon tutkielmani tulosten mahdollisuuksiin sosiaalialan työn kehittämisessä ja ammattipätevyyden monimuotoisuuden jäsentämisessä. Yksilötasolla työpukeutumisen ymmärtäminen osaksi ammatti-identiteettiä on myös aiempien tutkimusten mukaan oleellinen, se on myös palvelujen käyttäjien odotus.

Tutkielmani tuloksissa poikkeuksetta ilmenee työpukeutumisen merkitys odotusten ja kokemusten kautta yhteistyöhön sitoutumiseen sekä palveluiden piiriin hakeutumiseen. Luottamus ja inhimillisyys liitettiin merkittävään osaan työpukeutumista viimesijaisten etuuskien kontekstissa. Näin ollen jokainen työntekijä rakentaa sosiaalipalveluiden imagoa, eikä kukaan yksin voi sitä muuttaa. Onkin syytä miettiä kuinka kaiut toimeentulotuen vastikeellistamisesta (Sauvala 2010; Ingervo ym. 2010) otetaan huomioon myös sosiaalipalveluiden tässä perspektiivissä. Mikäli palveluiden käyttäjät kokivat helpoksi kollektivisoida kokemuksensa työntekijän työpukeutumisesta, voisivatko henkilökuntaan kuuluvat tehdä samoin?

Kaiser (1990: 365) puhuu toimisto-organisaatioiden vaikutelman hallinnasta. Ihmiset hukkuvat huoneisiinsa ja kontaktit organisaation sisällä ovat harvoin ryhmämuotoisia. Tällöin nähty työntekijä luo organisaation imagoa omalla pukeutumisellaan, lähtökohtaisesti ensivaikutelman avulla. Tässä kontekstissa työntekijä on ensisijaisesti suhteessa palvelun käyttäjiin ja työyhteisöön. Koen ammattilaisen kasvaneen ammatti-identiteettissään huomattessaan, ettei jakkupuku tuntunut luontevalta valinnalta, mutta on pukeutunut siihen muodon vuoksi. Tästä mahdollisesti heräävä sanallinen keskustelu ja konkreettinen muutos pukeutumisessa tuovat työyhteisöön havaintoaineista, vihjeitä persoonallisuuden tärkeydestä ja sen löytämisestä.

Toivon tulosten antavan pontta esimerkiksi työyhteisön työhyvinvointipäivien (tyhy) suunnitteluun. Värianalyysi voi paljastaa itsestä yllättäviäkin asioita samalla tuoden rikastavaa vaihtelua mahdollisesti jo urautuneisiin tyhy-päiviin. Parhaimmillaan se laskee kynnystä keskustelulle työpukeutumisesta ja sen piirteistä omalla työpaikalla. Heränneen keskustelun pohjalta voi miettiä oman työpaikan, työyhteisön linjaa, samalla työyhteisön vastuu ammattieettisen keskustelun ylläpitämisestä ja oman toiminnan arvioinnista kasvaa (Talentia 2005: 12). Vaikka opinnäytetyö ei tuotakaan selkeitä suosituksia pukeutumisesta, löytyy tuloksista materiaalia kirjoittaa perehdytyskansioon sosiaalialan työpukeutumisesta ja oman yhteisön linjasta, uskottavuuden ja persoonallisuuden merkityksestä. Uusille työntekijöille tieto voi olla merkittävä ja samalla palataan Horn & Gurelin (1981: 204) ajatuksiin työpukeutumisesta osana työyhteisöön perehtymistä.

Näillä perusteilla tutkielman tulokset voivat toimia työkaluna rakennettaessa sisäistä ymmärrystä vuorovaikutuksen kokonaisvaltaisuudesta, työpukeutumisen merkityksestä ammatti-identiteetille, unohtamatta sen yhteisöllistä merkitystä, jonka tärkeys parhaimmillaan ulottuu ammattilaisten keskuudesta syvälle palveluita käyttävien kokemuksiin.

Tulosten ja aineistossa kohtaamien seikkojen pohjalta nostaisin jatkotutkimuskysymykseksi sosiaalialan miestyöntekijöiden pukeutumisen, joka nousi esiin kahdessa haastattelussa. Konkreettiset sosiaalipalveluiden imagoon liittyvät kysymykset olivat myös esillä. Haastateltava kuvasi toimipaikan aulatilaa jäätäväksi ja vertasi sitä työhuoneen vastakkaiseen tunnelmaan. Sanatonta viestintää sosiaalialalla voisi tarkastella entistä enemmän myös imagon näkökulmasta. Aulatiloihin liittyvä symboliikka sekä sen kehittäminen on tärkeä osa sosiaalipalveluista annettavaa ensivaikutelmaa.

Ensimmäisessä tutkimussuunnitelmassa symbolisesti kuvasin kohtaavani yhden miehen haasteen seikkaillessani ammattikorkeakoulutasoisen tutkielman parissa. Lähdin prosessiin yhtä positiivisin mielin kuin lähdin lähihoitajaopintojeni toiminnalliseen opinnäytetyöhönkin. Tämä tutkielma on ollut usean tason haaste. Tiesin vuoden kestäväen prosessin vaativan tiukkaa itsekuria, reflektiota, tukea ja muiden kannustusta, ennen kaikkea rajaamista. Kaikki alkaen pukeutumisen määrittelystä johtopäätösten muodostumiseen ovat vaatineet kasvua rajaamisen ytimeen ja ytimessä. Liukuvat rajaukset auttoivat muodostamaan ja tukivat työlle asettamiani henkilökohtaisia tavoitteita.

Tutkielman tekeminen on myös opettanut ja vahvistanut lähteiden monipuolista käyttöä sen laskiessa kynnystä hakea työhön sisältöä myös vieraskielisestä kirjallisuudesta. On ollut ilo huomata, että vahvallakin käytännön tekijällä on kapasiteettia lähestyä tutkielmaa, ehkä hiukan varoen, mutta tärkeimpänä kuitenkin muistamalla oman uskon aiheen tärkeyteen. Se piti motivaation tulta alati yllä, vastarinnassakin.

LÄHTEET

- Aikasalo, Päivi 2000: Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia. Naisten pukeutumisihanteet ja vaatevalinnat 1920- luvulta 1960-luvun lopulle. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Helsinki.
- Autti, Lilli – Soppela, Marja-Terttu 2007: Asiakkaan asialla. Mitä asiakkaat kertovat yhteydenotoillaan? Selvitys Helsingin sosiaaliasiamiesten toiminnasta vuonna 2006. Helsinki.
- Burnett, Ron 1991: Camera lucida: Roland Barthes, Jean-Paul Sartre and the photographic image. Teoksessa: The Australian Journal of Media & Culture vol. 6. Nro 2. 1991. Verkkodokumentti. < <http://www.mcc.murdoch.edu.au/ReadingRoom/6.2/Burnett.html> >. Luettu 5.9.2010. Päivitetty 14.4.1996.
- Castillo Joseph Joan 2009: Convenience sampling applied to research. Verkkodokumentti. < <http://www.experiment-resources.com/convenience-sampling.html> >. Luettu 14.10.2010. Experiment Resources.
- DeLong, Marilyn Revell 1987: The way we look. A framework for visual analysis of dress. 1. painos. Lova State University Press/ Ames.
- Eskola, Antti 1982: Vuorovaikutus, muutos, merkitys. Helsinki: Tammi.
- Eskola, Jari - Suonranta, Juha 2008: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eräsaari, Leena – Kulmala, Anna 2002: Lausunto laitosneuvostolle pro gradu tutkielmasta: Mikkonen, Katja 2002: ...Pukeutuminen on tärkeä osa tätä performanssia. Tampere: Tampereen yliopisto. 6.10.2002
- Haapola, Ilkka 2004: Köyhyyden kynnyksellä. Toimeentulotuen dynamiikkaa 1990-luvun Suomessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia. Kela 2004.
- Honkavaara, Neene 1997: Pukeutumisen kontekstuaalisuus, eräiden 30- 40 vuotiaiden naisten ja miesten pukeutumiskäsityksiä. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteellinen tiedekunta.
- Honkavaara, Neene 2000: Pukeutumisen kontekstuaalisuus. Teoksessa: Koskennurmi-Sivonen, Ritva – Raunio, Anna-Mari 2000: Vaatekirja. Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos. Julkaisuja 8. 269-288.
- Horn, Marilyn. J. & Gurel, Louis. M. 1981. The Second skin. An Interdisciplinary study of clothing. 3.painos. Boston: Houghton Mifflin.
- Ingervo, Sirkku 2010: Sosiaalilautakunnan kokous 9.3.2010. 5/2010. Pöytäkirja. Asia 76§. Helsingin kaupunki.
- Juhila, Kirsi 2006: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

- Kaiser, Susan B. 1990: *The Psychology of Clothing. Symbolic appearances in context.* 2. Painos. New York: Macmillan Publishing.
- Kaiser, Susan B. 1982: *Clothes say a lot; contribution of clothing to communication in city government.* *Western city* 58:18–22.
- Kananoja, Aulikki 2007: *Sosiaalityön asiakastyö, menetelmät ja orientaatiot.* Teoksessa Kananoja, Aulikki – Lähteinen, Martti – Marjamäki, Pirjo – Laiho, Krstiina – Sarvimäki, Pirjo – Karjalainen, Pekka – Seppänen, Marjaana 2007: *Sosiaalityön käsikirja.* Jyväskylä: Gummerus Oy. 98-116.
- Kanerva, Katja 1992: *Henkilökohtainen värianalyysi yksilön pukeutumisen merkityksen ilmaisijana.* Tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kauppila, Reijo A 2005: *Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot.* Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.
- Kivimäki, Satu 1997: *Aikuisen naisen suhde pukeutumiseen.* Pro gradu tutkielma: Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos, Käsityönopettajan koulutuslinja.
- Keskinen, Jouni: *Valokuvan käyttö historiantutkimuksessa.* Luentotiivistelmä. Historiatieteen laitos. Tampereen yliopisto. Verkkodokumentti. < <http://www.uta.fi/laitokset/historia/sivut/esittelyt/kuvat/kuva-essee.pdf> >. Luettu 5.9.2010.
- Keronen, Asko 2010: *Kollaasi kahdessa positiossa.* Valokuva.
- Kulmala, Anni – Valokivi, Heli – Vanhala, Anni: *Sosiaalityön kohtaamisia asiakkaiden kertomana.* Teoksessa: Satka, Mirja – Pohjola, Anneli – Rajavaara, Marketta (toim.): *Sosiaalityö ja vaikuttaminen.* Jyväskylä: Minerva kustannus Oy. Jyväskylän yliopisto. 125-143.
- Koskennurmi- Sivonen, Ritva 2000: *Vaatetus, pukeutuminen ja muoti - ero ja erottamattomuus.* Teoksessa Koskennurmi- Sivonen, Ritva & Raunio, Anna- Mari (toim.): *Vaatekirja. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.* Julkaisuja 8. 1- 16.
- Laiho, Marianna – Leino, Ritva 1988: *Erojen leikki.* Helsinki: Oy Gaudeamus Ab.
- Laki toimeentulotuesta 1412/1997. Annettu Helsingissä 30.12.1997.
- Launonen, Antti 2010: *Oppilaalle sakot haistattelusta.* Sanomalehti Karjalainen. 2.4.2010. 6.
- Lehto, Juhani 1991: *Juoppojen professionaalinen auttaminen.* Sosiaali- ja terveyshallitus tutkimuksia 1/1991. Helsinki.
- Mikkonen, Katja 2002: *...Pukeutuminen on tärkeä osa tätä performanssia.* Pro gradu työ. Tampere: Tampereen yliopisto. Syksy 2002.
- Moilanen, Pentti – Räihä, Pekka 2007: *Merkitysrakenteiden tulkinta.* Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli Raine (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* Jyväskylä: PS- kustannus. 46-69.

- Muotikaupan liitto ry 2007: Vaikuta vaatteilla – pukeutumisosas. Korjattu 2.painos.
- Ojala, Toini – Uutela, Antti 1993: Rakentava vuorovaikutus. Porvoo: WSOY
- Pohjola, Anneli 2004: Elämän valttikortit? Nuoren aikuisen elämäntilanne toimeentulotukea vaativien tilanteiden varjossa. Lapin yliopisto, Acta Universitatis Lapponiensis 5. 1994.
- Pomo, tykkäätsä mun shorteista? 2003. Taloussanomat. Verkkodokumentti. <
<http://www.talouselama.fi/tyoelama/article162655.ece>>. Luettu 9.9.2010.
 Julkaistu 14.8.2003.
- Rostila, Ilmari 1997: Keskustelu sosiaaliluokalla. Sosiaalityön arki sosiaalitoimiston toimeentulotukikeskusteluissa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Rihlana, Seppo 1997: Värioppi. 6. Uusittu painos. Tampere: Rakennustieto Oy.
- Rouvinen, Mia 2010: Rannekello tekee paluuta. Sanomalehti Karjalainen. 2.4.2010. 3.
- Sauvala, Milka 2010: Helsinki haluaisi tiukentaa nuorten toimeentulotuen saamista. Verkkodokumentti. Helsingin sanomat. <
<http://www.hs.fi/kaupunki/artikkeli/Helsinki+haluaisi+tiukentaa+nuorten+toimeentulotuen+saamista/1135253100104>>. Luettu 21.2.2010.
- Siltaniemi, Aki (toim.) 2007: Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tehtävärakennesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:14. Helsinki.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007: Opas toimeentulotukilain soveltajille. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007: 11. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Storher, G. B 1963: Problems in the development of a social science of organisation. Teoksessa Leavitt H. J ym. The social science of organisations: Four perspectives. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu Helsingissä 11.6.1999.
- Talentia 2005: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattieettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.
- Tiuraniemi, Juhani 1993: Yksilö, ryhmä, organisaatio. Sosiaalipsykologian perusteita. Turku: Painosalama Oy.
- Topo, Päivi – Iltanen-Tähkävuori, Sonja: Marginalisoivatko potilasvaatteet ympärivuorokautisessa hoidossa asuvia ihmisiä? Teoksessa: Gerontologia 1/2010. Vanheneminen on tiedettä ja taidetta. VII Gerontologian päivät 15–17.4.2010. Kuopio. Kasvun ja vanhenemisen tutkijat ry.
- Tuomi, Arja 1992: Sosiaalityöntekijä – tunnetyöntekijä. Ajatuksia sosiaalityöstä tunnetyönä. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia. Sarja B: Nro. 13.
- Tuomi, Jouni – Sarajärvi, Anneli 2009: Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. Uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Turunen, Arja 2002: Marimekkoihmisiä ja marimekkomuotia. Etnologinen tutkimus Marimekosta pukeutumisasiönä. Pro gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto.

Uotila, Minna: 1995: Pukeutumisen kuvaus. Kuvia kulttuurin merkeistä. Helsinki: Yliopistopaino.

- Orientoiva keskustelu

- Teemakuvat

(Mikkonen 2002)

- Yksilö

- havaitseminen

- esteettisyys

- värit

- uutuus, erilaisuus

- Vuorovaikutus

- kommunikaatio

- viestit

- symbolit

- merkkituotteet

- roolit

- mielikuvat

- Kulttuuri

- arvot

- sukupuoli

- ikä

- status

(Kaiser 1990)

- Muuta

Arvoisa osallistuja!

Olen viimeisen vuoden sosionomiopiskelija Metropolia ammattikorkeakoulusta ja lähestyn Teitä opinnäytetyöni tiimoilta. Opinnäytetyöni aihe on **Sanaton viestintä sosiaalisen vuorovaikutustilanteissa**.

Olette valikoituneet haastateltavaksi, koska olette käyttäneet tai käytätte sosiaalitoimen palveluita, esimerkiksi toimeentulotuen puitteissa pääkaupunkiseudulla ja olette tavanneet työntekijääne kasvotusten ainakin kerran. Haastattelu toteutetaan yksilöhaastatteluna, joka nauhoitetaan. Haastattelun kesto on yksilöllinen ja ajankohdasta ja paikasta sovitaan erikseen.

Allekirjoittanut on vaitiolovelvollinen ja kaikkia antamianne tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Tutkimusvaiheessa mahdollisesti esiin tulevat Teitä yksilöivät tiedot, kuten nimet, käyttämäne toimipiste, työntekijän nimet ym. tullaan poistamaan. Sukupuoli, ikä ja yleisellä tasolla maininta käyttämästänne sosiaalitoimen palvelusta (esimerkiksi toimeentulotuki, lastensuojelu, perheoikeudelliset asiat) ovat tarpeellisia tutkimuksen luotettavuuden kannalta. Koska kyseessä on asiakkaan kokemuksia kartoittava tutkielma, voi kirjalliseen raporttiin tulla suoria lainauksia haastattelusta. Myös tässä tapauksessa edellä mainitut tunnistetiedot tullaan poistamaan ja haastateltavat erotellaan toisistaan numeraalisin merkein.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista ja voitte vetäytyä missä tahansa tutkimuksen vaiheessa mikäli koette sen tarpeelliseksi. Tämä tapahtuu ottamalla yhteyttä allekirjoittaneeseen. Haastatteluaineisto tuhotaan tutkimusprosessin päätyttyä ja halutessanne saatte oman kappaleen kirjallisesta tuotoksesta ja/ tai linkin sen verkkoversioon sen valmistuttua. Valmis raportti esitetään oppilaitoksessa oppilaitoksen erillisen suunnitelman mukaan.

Oppilaitoksessa opinnäytetyötä ohjaa lehtori Arto Salonen (XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX / p. XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX)

Yhteistyöterveisin

Asko Keronen
asko.keronen@metropolia.fi

TUTKIMUSLUPA

TUTKIMUSLUVAN MYÖNTÄMINEN

Espoon sosiaali- ja terveystoimen esikunta/Kehittämisyksikkö myöntää tutkimusluvan 8.4.2010 päivätyn tutkimuslupa-anomuksen mukaisesti.

Hakija: Asko Keronen

Aihe: Sanaton viestintä sosiaaliaseman vuorovaikutustilanteessa

Edellytyksenä on, että tutkimuksen suorittaja/t ei/vät käytä saamiaan tietoja asiakkaan/potilaan tai hänen läheistensä vahingoksi eivätkä luovuta saamiaan henkilötietoja ulkopuolisille, vaan pitävät ne salassa.

Tutkimustulokset tulee esittää niin, ettei niistä voida tunnistaa yksittäistä henkilöä tai perhettä. Lisäksi on noudatettava henkilötietolaissa ja muualla lainsäädännössä olevia tutkimusrekistereitä koskevia säännöksiä.

Edellytämme, että tutkija/t luovuttaa/vat sosiaali- ja terveystoimen Kehittämisyksikön käyttöön maksutta lopullisen tutkimusraportin **kahtena kappaleena**.

Espoossa 23.4.2010

Lea Konttinen
kehittämispäällikkö